

Abstract

This master thesis is exploring the formation and the transformation of the concept of journalism over time and further explores the changing concept of the journalist in reference to the contingency formula set in each of the analyzed periods. On the basis of Niklas Luhmanns social system theory, the term journalism or journalist isn't situated as uniquely based concepts, but is examined as meaning-changing concepts, differing over time depending on their semantic constructions. By examining the changing in semantics, it is possible to describe how the terms are set differently both over time and in time and hereby, to reflect over the future role of the journalist.

The way to explore the problem is through a bilateral analysis which sets off in both a diachronic and a synchronous direction. The diachronic analysis tries to enlighten how a concept of journalism as a whole has changed over time as a difference set between meaning and condensed meaning. As the study show, the concept of journalism is structural connected to various functional systems ranging from censorship practices in the first period moving along a dominant political coupling. From there, the concept is slowly changing to a more economical character and at the end; the term reveals a connection to a scientification of journalism.

With these results in mind, the synchronous analysis is focusing on the concept of the journalist contingency formula set differently in each of the different periods. The difference constructing the observations will be set as term in regard to its opposite term. Here I will explore how the ideal form of a journalism concept derives from being unilaterally connected to despotism. In the second period, the idealistic concept is leaning towards a more agitational contingency formula. In the economical period, the concept for the journalist is separated in two different terms: one of contemplation moving away from the agitators and slowly – when the economy finds itself being pressured – a different term based on a more rational journalist concept. Finally, the meaning of the term is based on a concept of learning, where the journalist ideal is influenced by both science and education as self-education towards a more self-referential contingency formula than earlier proposed concepts.

Indholdsfortegnelse

Abstract	2
Indholdsfortegnelse	3
Baggrund	6
Undren og problemfelt	7
Problemformulering	9
Afhandlingens erkendelsesinteresse	9
Fokus på journalistikkens semantiske udvikling	10
Kontingensformlers funktion i relation til journalisten	10
Afhandlingens opbygning	12
Læsevejledning	12
Teoretisk forståelsesramme	14
Systemteorien iagttaget	14
Forskelle som enhed	15
Iagttagelse som forskelssættende operation	15
Sociale systemer og strukturelle koblinger	17
Kommunikation som selektionsproces	17
At iagttage samfundets samfund	19
Det funktionelt differentierede samfund	20
Funktionssystemer	21
Det massemedielle funktionssystem	22
Opsummering	23
Overvejelser om konditionering af optik og kildekonstruktion	24

Udvælgelse af empiri.....	25
Fastholdelse af journalistikken som iagttagelsesobjekt.....	26
Diakron analysestrategi.....	27
Mellem mening og kondenseret mening	27
Diakron analyse.....	29
Analyseoptakt.....	29
Periode 1 – Den censurerende periode år 1665-1848.....	29
Delopsummering.....	33
Periode 2 – Den politiske periode år 1849-1905.....	33
Delopsummering.....	37
Periode 3 – Den økonomiske periode år 1905-1973	37
Delopsummering.....	42
Periode 4 – Den videnskabelige periode år 1973-2008.....	42
Delopsummering.....	46
Opsummering	47
Synkron analysestrategi	50
Mellem begreb og modbegreb.....	50
Den synkrone analyse	53
Fase 1– Journalisten som refererende	53
Fase 2 – Journalisten som agiterende	55
Fase 3.1 – Journalisten som objektiv	58
Fase 3.2 – Journalisten som rationel	61
Fase 4 – Journalisten som refleksiv.....	64
Opsummering	68

Diskussion.....	70
Kontingensformlens transformation i relation til journalistikkens selvskabelse.....	70
Nutidens refleksive journalistik.....	73
Nutidens selvreferentielle journalist.....	75
Konklusion	78
Litteraturliste.....	79
Analyselitteratur	80
Artikler og rapporter.....	81

Baggrund

Ingen Kender Dagen. Med den konstatering blev den første nye avis på det danske marked i næsten 50 år lanceret tirsdag 22. oktober 2002. 45 dage efter gik avisen i betalingsstandsning, og præcis en uge efter var konkursen en realitet. Dagene var talte, og Dagen var ikke den eneste, men en blandt mange. Avisdøden raser over Danmark, og den har også bidt sig fast i resten af den vestlige verden. I både USA og England visner dagbladene, og etablerede aviser som Chicago Tribune, Philadelphia Inquirer og New York Post har alle indgivet konkursbegæring. Analyser påpeger, at den amerikanske avisbranche ikke har været så træg som nu i mere end 30 år, og på samme tid har 60 regionalaviser i England indenfor det sidste år måtte dreje nøglen om¹. Herhjemme ser folk i mediebranchen også med frygt på fremtiden, og blandt andre Berlingske Medias koncernchef Lisbeth Knudsen giver udtryk for sin bekymring: *"Vi har i Danmark uden tvivl kun set starten af den krise, som de amerikanske og britiske aviser er ude i."*² Siden 1960'erne har der med få undtagelser været nedgang i de danske avisers oplagstal, og en opgørelse over de største danske dagblades oplagstal i perioden 2007 til 2008 pegede mod en gennemsnitlig nedgang på 10 %³. Udsigterne for fremtiden tegner ikke ligefrem lyst, og ledelsen i de tre største aviser i Danmark, Jyllands-Posten, Berlingske Tidende og Politiken, spår ligeledes, at 2009 bliver et hårdt år for journalistikken generelt (Madsen 2008).

Krisen⁴ berører ikke kun aviserne, men hele det journalistiske grundlag, som er under store forandringer. Hvor en traditionel etymologi for journalistik er betegnelse for at ajourføre de daglige optegnelser, har journalistikken i dag ændret karakter til noget andet og mere end ren og skær optegnelse af dagligdagshændelser. Snart sagt al informationsbearbejdning betegnes journalistik, og da informationen i dag flyder hurtigere og i større omfang end nogensinde før, begynder de faste definitioner omkring journalistikken også at flyde (Kjær et al:2000). Den tidligere entydige identitet for journalistikken fremstår nu flertydig. Journalistikken er presset både internt ud fra forhold om økonomi, kommercialisering og teknologi og eksternt gennem faldende troværdighed til det journalistiske arbejde (Bjerg et al 2005:129). I flere undersøgelser ligger journalistens troværdighed på samme

¹ Bladene visner i USA: Ritzaus Bureau 04.03.09.

² Fra Lisbeth Knudsens blog www.lisbethknudsen.blogs.berlingske.dk 16.03.09.

³ Nyhedsbrevet Dansk Presse 2008:21

⁴ Jeg har valgt at bruge betegnelsen 'journalistisk krise' om mediernes situation. Det skal dog bemærkes, at medierne kan have flere incitamenter til at male fanden på væggen i forhold til deres økonomiske situation. En af grundene kunne være øget mulighed for at beholde den kritiserede statsfinansierede portostøtten. En anden kunne for TV2 og DR's vedkommende handle om risikominimering i forhold til at blive skåret i licensmidlerne.

niveau som brugtvognsforhandlernes, hvilket betyder, at de hører blandt de mindst troværdige professioner.

Journalistikken har gennem længere tid med ændringer i begrebsliggørelsen befundet sig i en selv-erklæret krise, og krisetider er ofte anledning til selvransagelse og refleksion. Noget nyt må ske. For journalistikken generelt kunne man se et eksempel på en sådan selvrefleksion i anledning af 10-års-jubilæet for journalistuddannelsen på Syddansk Universitet i 2008. Her konstaterede uddannelsesleder Troels Mylenberg følgende: ”*Mediebranchens økonomiske og teknologiske udvikling presser journalistikken, der har behov for at genfinde sig selv*” (Mylenberg 2008). Et spørgsmål omkring en genfindelse af journalistikken åbner dog umiddelbart op for et yderst centralt spørgsmål: genfindelse hvorfra?

Til en sådan undersøgelse af hvorfra denne genfindelse skal finde sted, kunne man vælge at tage udgangspunkt i journalistikken ud fra forskellige *forudsatte* antagelser om, hvad ’den gode journalistik’ skal være eller hvordan ’den gode journalist’ skal udføre sit arbejde, men det ville få den betydning, at man på forhånd diskvalificerede nye indsigter i både et begreb om journalistikken og journalisten. Hvis jeg fx på forhånd satte den gode journalistik til den opsøgende eller afdækkende slags, ville jeg blot kunne af- eller bekræfte denne antagelse i forhold til journalistikken i dag. Jeg vil derfor i følgende afhandling afholde mig fra at komme med en afdækning af, *om* journalistikken i sig selv er i krise eller i *hvor høj grad* journalisten er under pres, men i stedet kaste et kritisk blik på, hvordan både journalistikken og journalisten transformeres i en tid, hvor flere iagttagere mener de står overfor en krise og har brug for at genfinde sig selv.

Undren og problemfelt

Følgende afhandling finder sin inspiration i ovenstående krise, men før det er muligt at snakke om en genfindelse af journalistikken, er man nødt til at have en idé om, hvordan journalistikken er konstrueret, og det bliver således afhandlingens erkendelsesinteresse. Udgangspunktet er, at journalistikken ikke er et begreb med et entydigt indhold, men en mangfoldighed af mening, som dækker over blandt andet en rolle som samfundets vagthund, en passiv referent af information samt mange andre – og ofte – divergerende roller. Fordi journalistikken er flertydig, vil jeg ikke tage mit ud-

gangspunkt i en værenstanke omkring et begreb om journalistik. I stedet vil jeg belyse mangfoldigheden i den begrebsliggørelse, som har fundet sted i tilblivelsen og transformationen af journalistikken med konsekvens for journalistens begrebsliggørelse, og den teoretiske værktøjskasse der benyttes, bliver Niklas Luhmanns systemteori⁵. Med systemteorien bliver det muligt at se på det tilsyneladende naturlige og entydige som noget, der kunne være anderledes og i stedet for at se på, hvad journalistik entydigt er, vil jeg med systemteorien træde et skridt tilbage og se på, hvordan journalistikken og ikke mindst journalisten er blevet sat forskelligt over tid.

For at belyse mangfoldigheden i begrebsliggørelsen af journalisten, vil jeg ydermere gribe til et begreb om journalistens kontingensformel⁶. En kontingensformel dækker over et begreb, som er så sedimenteret, at der ikke stilles spørgsmålstegn ved dets kontingens. Det tillader dermed journalistbegrebet at absorbere al tvivl og lader begrebet fremstå som naturgivet. Kontingensformler får altså den funktion, at de virker legitimerende for journalistbegrebets opretholdelse gennem fortsat meningsudfyldelse af et begreb om journalisten i forhold til dets modbegreb.

Problemstillingen er nu ridset op og jeg vil angribe problemet ad to omgange. Jeg vil i første analysedel udarbejde en diakron analyse af journalistikkens fremtrædelse over tid. I den anden analysedel vil jeg foretage synkrone snit, hvor fokusområdet bliver journalistens kontingensformels udvikling med udgangspunkt i de tidligere fremanalyserede perioder. Den ovenstående problematiserende indledning leder frem til en problemformulering, der lyder som følger:

⁵ I teoriafsnittet præsenterer jeg systemteorien og belyser konsekvenserne ved valget af den som optik.

⁶ Jeg vil i afsnit om erkendelsesinteressen komme nærmere ind på kontingensformlens funktion og status, og i teoriafsnittet vil jeg yderligere belyse, hvilken status kontingens indtager i afhandlinger.

Problemformulering

Hvordan meningsudfyldes og transformeres begrebet journalistik forskelligt over tid og hvordan får det betydning for den semantiske konstruktion af journalistbegrebets kontingensformel?

Måden hvorpå jeg vil opnå ovenstående indsigt, er som nævnt gennem to forskellige analyseledende spørgsmål.

- For det første ønsker jeg i en diakron bevægelse at iagttage, hvordan journalistikken som begreb i det hele taget er dukket op og over tid har ændret betydning. Jeg tager altså ikke mit udgangspunkt i en fastsættelse af journalistikken, men sætter i stedet fokus på iagttagelser, som gør det muligt at iagttage journalistikken som netop journalistik. Det ligger derfor ikke i erkendelsesinteressen at opstille eller tilskynde til ureflekterede definitioner af komplekse begreber, men i stedet at udarbejde et empirifølsomt teoriapparat, som kan iagttage journalistikkens emergens og transformation. Fokus for denne analysedel bliver dermed primært på de skiftende rammebetingelser for journalistikken over tid.
- For det andet ønsker jeg i synkrone snit at undersøge, hvordan et begreb om journalisten er blevet til i forhold til sit modbegreb og herigennem – hvordan der i begrebsliggørelsen af journalisten skabes forskellige kontingensformler (Luhmann 2006:201). Fokus for denne analysedel bliver således at undersøge, hvordan journalisten som rolletilskrivning forsøges indholdsudfyldt indenfor journalistikkens skiftende rammebetingelser. Helt pragmatisk har jeg for begge analyser valgt at sætte fokus på udviklingen af den skrevne journalistik, så mundtlige ytringer, levende billeder og elektroniske lydstrømme vil indtage en sekundær rolle i analysen⁷.

Afhandlingens erkendelsesinteresse

Dette afsnit har til sigte at uddybe afhandlingens erkendelsesinteresse yderligere og præsentere de i problemformuleringen benyttede begreber. Jeg sætter som præmis for specialet, at journalistikken er i en form for krise, og at der er brug for at genfinde journalistikken. For at have nogen som helst

⁷ Mere herom i afsnittet omkring kildekonstruktion.

idé om genfindelse, bliver man nødt til at forholde journalistikken til et før og et efter. Man bliver nødt til at skabe et udgangspunkt.

Fokus på journalistikkens semantiske udvikling

Jeg har i første analyse valgt at undersøge journalistikkens tilblivelse, og jeg har i den forbindelse valgt at sætte fokus på den semantiske udvikling af et begreb om journalistikken. Med begrebet semantik menes en kondensering af mening, der i og af samfundet vælges som bevaringsværdige former i samfundet og som kan spores i sproglige forandringer. En semantik er meningsgivende former, som bliver særligt strukturdannende, og som har en kompleksitetsreducerende funktion, som gør nogle tilslutninger mere sandsynlige end andre (Schuldt 2006:44). Det betyder ikke, at andre tilslutninger ikke er mulige, men med semantikken øges sandsynligheden for specifikke tilslutninger, mens andre tilslutningsmuligheder lades ude af syne og derfor bliver mere usandsynlige. For at eksemplificere kan man tage udgangspunkt i et begreb om journalisten, hvilket i dette speciale synes yderst relevant. Semantikken omkring journalisten udvikler sig løbende, så det for eksempel er gået fra 1) at være legitimt at lade sig styre af partipolitiske holdninger til 2) nu at være uglest at bekende politisk kulør som journalist. Når kommunikation i sig selv er en kompleks proces, er der kun lille mulighed for vellykket kommunikation, og samfundets temaforråd står således til rådighed i form af kultur og semantik for hurtig forståelse og optagelse af kommunikation (Luhmann 2005:205). Man kan altså spore social forandring i den ændrede sprogbrug i semantikken, og derfor har jeg valgt at sætte fokus på semantikens udvikling ved at anvende en semantisk analyseform til at iagttage, hvordan mening bliver kondenseret i sproglige former, som kommunikationen kan løbe over. *”Den grundlæggende antagelse [i de historisk-semantiske analyser] (...) er, at samfundets semantik ændrer sig i takt med, at konsekvenserne af funktionel differentiering bliver synlige”*, så ved at fokusere på ændringer i semantikken over tid kan jeg iagttage, hvordan forskellige systemer iagttager og meningsudfylder nærværende kontingensformel forskelligt, og derigennem åbne for en bredere debat omkring kontingensformlerne (Luhmann 2005:19).

Kontingensformlers funktion i relation til journalisten

Begrebet kontingensformel indtager en central plads i problemformuleringen og blev kort præsenteret ovenfor, men der er brug for en skarpere definition af begrebet, før en undersøgelse af kontingensformlens udvikling for journalisten er mulig.

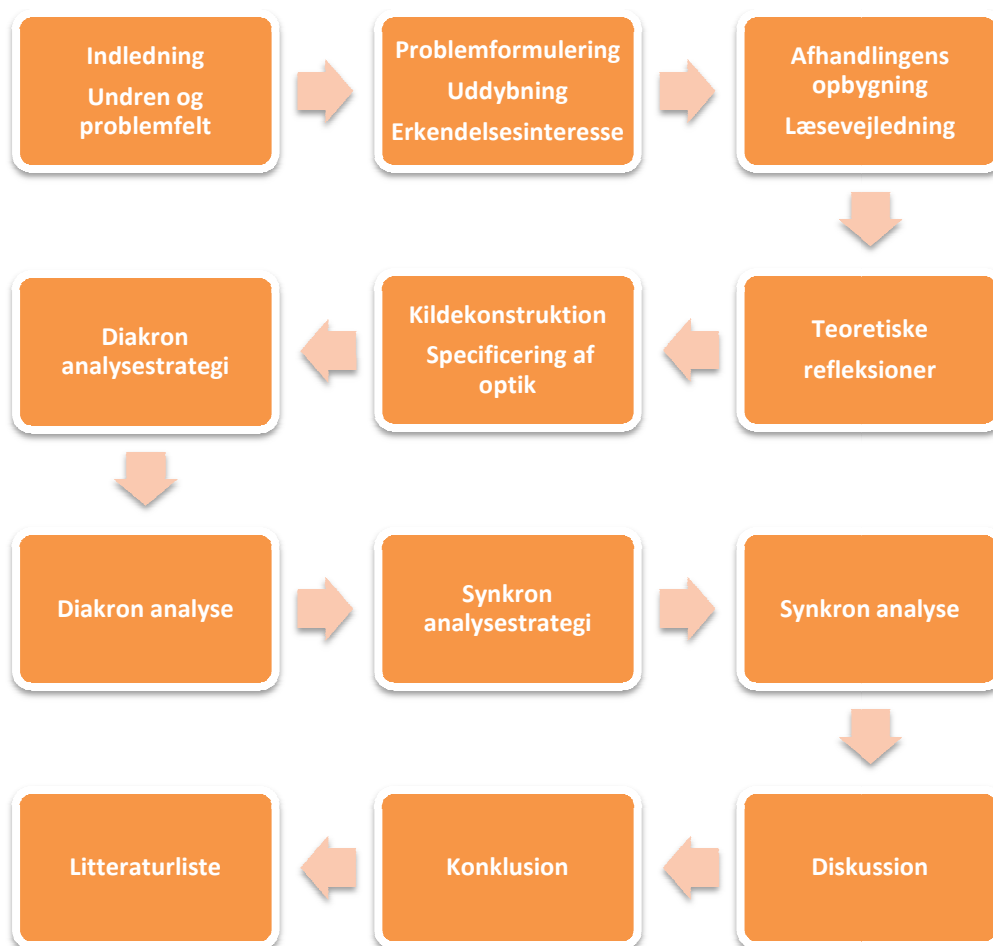
At noget er kontingent betyder, at det ikke er nødvendigt ej heller umuligt, og at det som er, også kan være mulig på andre måder (Luhmann 2005:146). En kontingensformel er i forlængelse heraf en transformationsformel, hvor selvskabt ubestemthed kan håndteres og som lader kontingens bliver håndterbar uden at være specifik (Luhmann 2006:202). Den tages for gode varer i en form for fikseret dynamiske stabilitet, den tillader at kommunikere i termer, som man ikke behøver at begrunde yderligere, og den tillader at italesætte det, som ikke kan italesættes. *"Kontingensformler kunne således være den sociokulturelle evolutions så at sige civilisatorisk hærdede og sikrede formuleringer af dette problem"* omkring hengemmelse af kontingensen (Luhmann 2006:202). Eksempelvis har vi et begreb om dannelse inden for uddannelsessystemet. Begrebet har en funktion som kontingensskjuler og bliver brugt, når man i en kommunikation, som aktualiserer uddannelse, bliver stillet over for manglen af eksterne holdepunkter for, hvad mennesket er eller skal være (Luhmann 2002:205). I de tidligere samfund blev dannelse set som noget, man havde fra fødslen og som flyder i blodet, men langsomt som det kontingente grundlag bliver tydeligere, bliver dannelse set som noget, man kan opnå gennem først en romantisk forestilling om den dannede person og senere som noget, man kan udvikle gennem uddannelse.

En kontingensformel er således samfundets og systemers reaktion på problemsituationer, som ikke lader sig endeligt afgøre, og et begreb om journalistens kontingensformel bliver således mit iagttagelsesobjekt i afdækningen af problemformuleringens anden del. Her bliver erkendelsesinteressen – med udgangspunkt i den journalistiske transformationshistorie – at undersøge, hvordan kontingensformlen for journalisten har udviklet sig over tid forstået som den måde, hvorpå journalisten som begreb forsøges stabiliseret som en dynamisk stabilitet. Jeg vil også undersøge, hvordan journalisten bliver sat i henhold til manglen på klare eksterne definitioner og yderligere, hvordan man gennem kontingensformlen forsøger at fjerne fokus fra den anden side af journalisten – fjerne fokus fra journalistens modbegreb – og dermed forsøger at lade journalisten optræde som enhed.

Min erkendelsesinteresse bliver således todelt: Først vil jeg undersøge, hvordan journalistikken bliver italesat og transformeret over tid forstået som journalistikkens rammebetingelser, og dernæst vil jeg i forlængelse af den første analyse undersøge, hvordan journalisten bliver sat i relation til de fremanalyserede perioder med fokus på kontingensformlens udvikling og indholdsudfyldelse af journalisten som begreb.

Afhandlingens opbygning

I de foregående afsnit er banen blevet kridtet op og erkendelsesinteressen er lagt åbent frem. Dette afsnit har til formål at vise, hvordan jeg har valgt at konditionere afhandlingen i sin helhed og jeg har nedenfor valgt at visualisere afhandlingen for at skabe overblik over opgaven som helhed.

Figur 1: Afhandlingens opbygning

Læsevejledning

Afsnittet efter læsevejledningen indeholder en indføring i det systemteoretiske univers og har til formål at indskrive mine problematiseringer i en teoretisk rammeforståelse. Her vil jeg redegøre for de i analysen relevante begreber og samtidig skabe et grundlag for de videre refleksioner i afhandlingen ved at redegøre for den sociale kontekst, journalistikken befinder sig i. Derefter følger et afsnit, som omhandler overvejelser omkring de empiriske kildekonstruktioner, herunder hvordan mødet med empirien bliver håndteret gennem systemteorien. Efter fremstillingen af det teoretiske univers og begrundelserne for udvælgelse og konditionering af empirien, vil jeg redegøre for kon-

struktionen af det specifikke blik, som lader mig iagttage emergensen og transformationen af journalistikken. Det sker i afsnittet 'diakron analysestrategi', og umiddelbart herefter vil den diakrone analyse følge. Efter udarbejdelsen af den diakrone analyse vender jeg blikket mod de synkrone snit. Igen præsenterer jeg først analysestrategien for analysen, hvor fokus vil ligge på overvejelser omkring konstruktionen af det blik, som lader mig iagttage journalistens kontingensformel. Herefter følger den synkrone analyse, der med udgangspunkt i de fremanalyserede perioder fra den diakrone analyse vil lave snit med fokus på journalistens kontingensformel. Efter begge analyser er eksekveret, følger en diskussion, der fungerer som refleksion over de samlede analyseresultater. Afslutningsvis i diskussionen vil jeg forsøge at give et bud på, hvordan en eventuel genfindelse af journalisten kan realiseres. Til slut følger en konklusion over afhandlingens virkninger. Lad os dog allerførst vende ansigtet mod afhandlingens teoretiske forståelsesramme.

Teoretisk forståelsesramme

For at gøre det muligt at svare på den opstillede problemformulering, må teorien tilpasses erkendelsesinteressen. Jeg har valgt at gøre brug af Niklas Luhmanns systemteori, fordi den netop rummer en mulighed for at iagttage iagttagelser om journalistikken, som de 'dukker op' uden en ontologisk forudindtaget mening om, hvad journalistik er eller skal være for en størrelse. Grunden til denne gennemgang er, at jeg ved at iagttage journalistikkens udviklingshistorie vil sætte fokus på de strukturelle koblinger, som journalistikken skaber til skiftende funktionssystemer over tid. Jeg har valgt at lave en kobling til funktionssystemerne, fordi jeg derigennem kan følge, hvordan journalistikken transformeres over tid og fordi det vil give et grundlag, som den synkrone analyse kan spilles op imod. At operere inden for et funktionssystem betyder netop, at man begrundet sine valg i en systemspecifik kode, hvorved hver kode tegner et motiv, som accepteres som normalt (Thyssen 2005:42). Jeg vil begynde dette afsnit med en introduktion til Niklas Luhmanns univers på et generelt plan for uden teoretisk ballast, ingen videnskabelig redegørelse.

Systemteorien iagttaget

Luhmanns univers er på ingen måde et overskueligt et af slagsen med over 50 bøger udgivet samt flere end 400 artikler, og oven i det kommer, at der ingen naturlig vej er ind i teorien, idet alle begreber ændrer sig alt efter hvilket begreb, man starter ud med (Andersen 1999:108). Alt er afhængigt af perspektiv, optik og sigte, og det kan derfor virke naivt at forsøge at indkapsle de vigtige grundbegreber på så få sider – hvis man overhovedet kan tale om grundlæggende begreber. Derfor er følgende præsentation en præsentation af udvalgte begreber, og den skal ikke ses som en fuldbyrdet gennemgang af hele systemteoriens potentiale. Den måde, jeg har valgt at præsentere teorien på, er foretaget ud fra bedst muligt at underbygge specialets erkendelsesinteresse. Begreberne er derfor tæt knyttet til analyserne, og jeg vil i relation til begreberne redegøre for relevansen af præsentationen i tilknytning til brugen af dem. De begreber jeg har valgt at præsentere, er først forskelstænkningen og kontingenstanken. Derefter vil jeg præsentere iagttagelsesbegrebet, kommunikation, autopoiesis, system og begrebet om strukturel kobling. Til slut i afsnittet vil jeg redegøre for, hvordan samfundet iagttages som funktionelt differentieret samt de i samfundet uddifferentierede funktionssystemer, igennem hvilke det bliver muligt at skærpe blikket i mine to analyser.

Forskelle som enhed

Hvor nær sagt alle traditionelle videnskabelige retninger tager udgangspunkt i definitiver, lader systemteorien 'forskelle' være udgangspunktet. *"Udgangspunktet for al systemteoretisk forskning er derfor ikke en identitet, men en difference. Dette fører slet og ret til en radikal de-ontologisering af perspektivet på genstande."* (Luhmann 2005:220). Med de-ontologisering menes, at man opløser det selvfølgelige og det umiddelbare, at man stiller spørgsmålstejn ved ontologien, og at man i stedet fokuserer på, hvordan det, der træder frem, *egentlig* træder frem. Når udgangspunktet er difference, bliver kontingens et begreb, som presser sig på. At noget er kontingent betyder, at det "... hverken er nødvendigt eller umuligt; når det altså kan være sådan, som det er (var, vil blive), men også kunne være muligt på en anden måde." (Luhmann 2005:146). Det betyder, at ethvert valg er yderst komplekst, og at ethvert valg samtidig kontinuerligt udvider kompleksiteten. Når noget kunne være anderledes, udspiller der sig således en konstant restabilisering.

Det handler derfor om at træde et skridt tilbage og gøre sig klart, at man i systemteorien iagttager forskelle og ikke iagttager virkeligheden. Med erkendelsesinteressen i sigte er det netop det, jeg har sat mig for at gøre i forhold til journalistikken. Hvis jeg vil diagnosticere tilblivelse og transformation af journalistikbegrebet, er jeg nødt til at holde åbent, hvori fremtrædelsen består. Jeg tager som nævnt ovenfor ikke udgangspunkt i, at journalistikken er noget definitivt, men træder i stedet et skridt tilbage og undersøger, hvordan journalistikken emergerer som begreb, og yderligere hvordan det kan få betydning for den semantiske konstruktion af kontingensformlen for journalisten. I stedet for at iagttage journalistikken, iagttager jeg forskelssættende iagttagelser af journalistikken.

Iagttagelse som forskelssættende operation

Begrebet iagttagelse kommer da til at stå helt centralt, men også det skifter karakter i forhold til dagligdags talebrug. Iagttagelser er systemteoretisk forstået ikke en biologisk begivenhed eller et synoptisk fænomen, men en flækkeoperation. Inspirationen kommer fra matematikeren George Spencer Brown og mantraet lyder: *"Draw a distinction! Draw a line, make a distinction. [This] is the primal injunction ... As such, Luhmann would say, one performs the operation of 'observation'. One de-lineates something and simultaneously indicates one of the sides separated by the distinction."* (Brown 1969:4 i Schiltz 2007:12;Schiltz 2007:12). Der er tale om en operation, som deler verden i henholdsvis indikation og en forskel, og i operationen indikeres noget til forskel fra noget andet (Luhmann 2005:75). I dette speciale har jeg valgt at iagttage journalistik, men jeg kunne også

have valgt at iagttage ledelse, kontrakter eller andre begreber. Jeg indikerer således journalistik. Vi kalder en sådan iagttagelse en iagttagelse af 1. orden. Enhver 1. ordens iagttagelse er bundet til en bestemt forskel, hvis fuldstændighed den imidlertid ikke kan iagttage. Den ser ikke den forskel, som iagttagelsen hviler på, og denne ikke-iagttagelse af forskellen kaldes en blind plet og består i, at iagttagelsen ikke kan se, at den ikke kan se, hvad den ikke kan se (Kneer og Nassehi 2002:110). Alligevel bliver den nødt til at vælge.

Af alle iagttagelsesoperationer kan man foretage 2. ordens iagttagelser, hvilket betyder, at man iagttager iagttagelser som forskelssættende flækkeoperationer. Hvor man i en 1. ordens iagttagelse indikerer noget inden for rammen af en forskel, er det muligt gennem 2. ordens iagttagelser at iagttage betingelserne for iagttagelsen af 1. orden. 2. ordens iagttagelse er rettet mod 1. ordens iagttagelser og de i iagttagelserne opståede blinde pletter⁸ (Andersen 1999:111). I en 2. ordens iagttagelse kan man iagttage det paradoks, som ligger til grund for iagttagelsen af 1. orden, og på præcis denne måde fungerer systemteorien. Den fokuserer på samfundets blinde pletter for at beskrive, hvordan de forskelssættende operationer tilvejebringer konsekvenser for samfundets emergens.

Lad mig komme med et eksempel: Iagttages iagttagelser af virkeligheden, emergerer den således ikke som en absolut virkelighed, der på forhånd er givet. Det ville nemlig betyde, at verden kunne iagttages i sin helhed, hvorved den forskel, som iagttagelsesbegrebet hviler på, ville opløse sig selv. Fordi iagttagelse er en håndtering af forskelle, og iagttagelser derfor er defineret som *enheden af forskellen* mellem indikation og forskel, må der i iagttagelsesoperationen vælges en ud af flere mulige. Virkeligheden er således heller ikke et produkt af rent selvskabte konstruktioner, som tilfældet er indenfor den radikale konstruktivisme. Uden realiteten eller verdens kompleksitet som fælles horisont, var alle iagttagelser ligegyldige og social orden ville ikke være mulig, for hvis alt var konstrueret, så ville en fremmedreference altid være en selvreference, hvormed den forskel, som iagttagelsen bygger på, ville kollapse. I iagttagelsen skabes derimod en realitet, som iagttageren gennem skrift, sprog eller gensidige iagttagelser kontinuerligt bliver bekræftet i, er i korrelation med andres verden (Luhmann 2005:551; Vallentin 2005:213). Man kan med andre ord empirisk iagttage, at det er lykkedes at skabe stabilitet omkring et fortroligt om end ikke endegyldigt stabilt verdensbillede. Det vigtige her er, at iagttagelse ikke er en ren genspejling af det derude, men det er en systemintern konstruktion af virkeligheden.

⁸ 2. ordens iagttagelser vil altid også være udtryk for en 1. ordens iagttagelse, da det altid er muligt at træde et skridt tilbage og iagttage betingelserne for iagttagelsen.

Sociale systemer og strukturelle koblinger

Retter vi blikket mod sociale systemer, er de konstitueret som enheden af forskellen mellem system og omverden⁹. Enten er noget en del af systemet, eller også er det en del af systemets omverden. Sociale systemer består af kommunikation og opererer autopoietisk og de skaber sig selv ud af kommunikation forstået som et netværk af rekursive operationer (Andersen 2003:26). Deres funktion er at reducere kompleksitet og virke som ”... *formidler mellem den ubestemte verdenskompleksitet og den menneskelige mulighed og derigennem muliggør kompleksitetsforarbejdning.*” (Schuldt 2006:30). Med systemer udelukkes altså muligheder, som kan forekomme naturligt i systemets omverden. Med systemer reduceres kompleksitet.

Sociale systemer opererer som autopoietiske kommunikationssystemer, og begrebet autopoiesis henviser til, at systemer er selvskabende på samme måde som levende celler er det (Kneer og Nassehi 2002:52). Sociale systemer er samtidig selvrefererende, og de sætter derfor selv grænsen for eget system som enheden af forskellen mellem system og omverden. Autopoiesis betyder, at celler (eller i dette tilfælde systemer) selv skaber de dele, de består af, og det betyder for cellers vedkommende, at de på molekylenniveau selv producerer proteiner, lipider og nukleinsyrer og derfor referer til sig selv som operationelt lukkede, selvforsynende systemer. Det samme er gældende for sociale systemer, men her er det ikke proteiner som er byggestenen, men derimod meningsgivende kommunikation.

Kommunikation som selektionsproces

Også begrebet kommunikation ændrer karakter iagttaget systemteoretisk. Inden for traditionelle sprogteori, bliver kommunikation ofte sat som en transportmodel bestående af et lineært forhold mellem personer og mellem en afsender og en modtager, hvor den kommunikative operation enten lykkes eller mislykkes. Inden for systemteori står det anderledes til. Her bliver kommunikation iagttaget som et lukket system, som er en tredelt selektionsproces bestående af information, meddelelse og forståelse (Luhmann 2005:180-181). Hver af de tre selektioner er todelte, så vellykket kommunikation består af valg mellem, hvad der skal informeres om (enheden af forskellen mellem information og ikke-information), hvordan det skal meddeles (enheden af forskellen

⁹ Luhmann opererer også med maskiner, organismer og psykiske systemer, men for denne afhandling er det sociale systemer, som gøres til iagttagelsepunktet (Luhmann 2005:37).

mellem meddelelse og ikke-meddelelse), og hvordan det forstås (enheden af forskellen mellem forståelse og ikke-forståelse). Hvis der ikke bliver knyttet an til kommunikation gennem ny kommunikation, holder systemet op med at operere og opløses. Kommunikation bliver således set som en koordineret udvælgelsesoperation, som rekursivt knytter an til tidligere kommunikation gennem forståelse. Forståelse betyder derfor ikke *forstået på den rigtige måde*, men blot at der bliver knyttet en ny operation an til den tidligere. Både forståelse og misforståelse kan dermed iagttages som forståelsesoperationer.

For kommunikationssystemer er alt muligt, men kun i form af mening, for sociale systemer koncipierer mening, og al handlen og oplevelse i sociale systemer sker ud fra meningskriterier (Schuldt 2006:36). Det konstitutive for mening er forskellen mellem aktualitet og potentialitet eller aktualitet og mulighedsrum (Kneer og Nassehi 2002:79; Luhmann 2005:104). Mening træder frem som en horisont af muligheder gennem gentagende aktualiseringer, og det opstår altså i aktualiseringen, men er defineret af både det potentielle og det aktuelle i lige høj grad. Når noget aktualiseres, dukker en ny og anden horisont af potentielle valg op. Mening må til stadighed reproducere, da kommunikationen forfalder, så snart den er aktualiseret. Det betyder ligeledes, at sociale systemer er i en konstant tilblivelse: At de rekursivt knytter an til meningsgivet kommunikation i en konstant tilblivelsesproces (Andersen 1999:122-123).

Selvom sociale systemer er selvrefererende og operationelt lukkede, kan de dog ikke leve uden energi fra omverdenen, og derfor er de på samme tid nødsaget til at være åbne. Når sociale systemer har en specifik relation mellem sig, kaldes det for en strukturel kobling, og det henviser til, at systemer bliver omverden for hinanden, og at der sker en form for symbiose mellem systemer. Strukturelle koblinger er altså koblinger mellem autonomt og autopoietisk opererende systemet (Kneer og Nassehi 2002:67). Det vigtige i den sammenhæng er bare, at åbenheden udelukkende er bestemt af systemet selv, og det er altså systemet, som dømmer åbenhed – ikke omverdenen. Systemer udelukker så at sige muligheder, som åbner for muligheder. Det er systemet, som selektivt determinerer, hvad den er åben overfor, og det fører frem til det paradoks, at systemer kun kan være åbne, fordi de er lukkede. Lukketheden bliver forudsætningen for åbenheden (Schuldt 2006:34; Kneer og Nassehi 2002:54).

Ved at iagttage sociale systemer fremkommer altså kommunikationssystemer, som opererer rekursivt selvskabende gennem anknytning til tidligere kommunikationsoperationer. Systemer er kompleksitetsreducerende, da de gennem selektionsoperationer udvælger henholdsvis systemaktualiteten og systemets omverden (de potentielle valg), som kontinuerligt reaktualiseres. Journalistikken er et sådant kommunikationssystem, som sætter egne grænser for videre operation gennem meningsgivende kommunikation, og det er journalistikken som begreb, jeg i den diakrone analyse vil gøre til mit iagttagelsespunkt. Jeg vil undersøge, hvordan journalistikken fremkommer som rekursive kommunikative anknytninger, og ikke mindst hvilke funktionssystemer, journalistikken strukturelt kobler sig til og dermed gør til sin systemrelevante omverden.

Jeg har nu beskrevet nogle grundbegreber som iagttagelse som forskelssættende operation, kommunikation som tredelt selektionsproces og systemer som øer af lavere kompleksitet. Alle disse begreber bliver relevante for at forstå, hvordan man kan iagttage iagttagelser som iagttagelser og hvordan det vil få konsekvenser for den måde, analyser konstrueres på. Jeg vil i den videre fremlæggelse vise, hvordan samfundet folder sig ud, når den iagttages med en systemteoretisk optik. Grunden til dette er, at jeg syntes at kunne spore forskellige koblinger i samfundet over tid for journalistikken, og for at forklare denne kobling, må samfundet iagttages ud fra dets systemteoretiske opståen. Iagttagelsesoperationen må benyttes på samfundet.

At iagttage samfundets samfund

Når systemteoriens iagttagelsesbegreb benyttes på samfundet, bliver spørgsmålet ikke: hvad er samfundet? men i stedet: hvordan iagttager samfundet samfundet? Ifølge Luhmann er et moderne samfund systemteoretisk iagttaget *totaliteten af alle forventelige kommunikationer*, og det har som funktion at håndtere kompleksitet. Over tid har han identificeret tre forskellige differentieringsformer: et segmentært, et stratifikatorisk og et funktionel differentieret samfund (Kneer og Nassehi 2002:146). I et segmentært differentieret samfund er samfundet iagttaget som differentieret i ens lag eller ens dele som familier eller landsbyer, der opretholdes gennem nærvær og har en ringe kompleksitetsgrad (Kneer og Nassehi 2002:128). Rolledifferentiering eller arbejdsdeling er ikke relevant, da kompleksitetsproblemerne ikke er påtrængende. Til gengæld er interaktion en vigtig opretholdelsesmekanisme, og samfundets autopoiesis opretholdes primært af tilstedeværelse og dertilhørende relativ kort levetid for kommunikationen (Luhmann 2005:484). Det er vigtigt at have for øje, at det ikke er grundet en primitiv mentalitet, at samfund er segmentært differentieret. ”Det

er den funktionelle begrænsning i den simple samfundsmæssige organisation, som indskrænker mulighederne. Det er så at sige et sideprodukt af kommunikation, som resulterer i det beskedne funktionelle krav om højere meningskompleksitet.” (Kneer og Nassehi 2002:128).

Det er umuligt at følge den præcise overgang til næste differentieringsfase, men gennem et forhold mellem variation, selektion og restabilisering foregik samfundets evolution stødt og roligt i forhold til en ny forskel. Den primære differentieringsform blev nu stratifikatorisk, og den kendes på en uens deling mellem over og under. Samfundet bliver med andre ord iagttaget mere komplekst end tidligere og således, at interaktionssystemer baseret på forskellen mellem nærvær og fravær ikke er tilstrækkelige for at overkomme kompleksiteten (Luhmann 2005:488). Der finder en hierarkisering af samfundets semantik sted, som i større grad end tidligere lader den saglige dimension blive relevant for samfundsmæssig autopoiesis (Kneer og Nassehi 2002:130). Her er vertikal orden i relation til uligheder i centrum for kommunikationen, og det bliver således vigtigt, hvor man er placeret i hierarkiet – primært i henhold til Guds vilje. *”Den samlede semantik, der lå i samfundets grundsymbolik om hierarki og direkte reciprocitet, ønskede så at sige en samfundsmæssig centralinstans, som kunne give samfundet og individerne en selektiv mening, som gjorde det muligt for dem at finde deres plads i den forudgivne orden.”* (Kneer og Nassehi 2002:132). Legitimeringen af samfundet selvopretholdelse fandt sted gennem religiøsitet. Det var grundet Gud, at ordenen og uligheden var, som den var, og samfundet blev således søgt holdt sammen af moralen og religionen som sidste legitimerende og sikkerhedsskabende instans.

Det funktionelt differentierede samfund

Af kompleksitet kommer kompleksitet, og kun systemkompleksitet kan reducere den i verden mulige kompleksitet. Næste skridt i samfundets evolution er det funktionelt differentierede samfund. Her træder en tydelig forskel frem mellem interaktionssystemer og samfundssystemet. Ved opfindelsen af skriftsproget og ikke mindst trykpressen gik kommunikation som reproduktion af samfundet fra at være nærværsafhængig til at kunne foregå uden direkte tilstedeværelse af kommunikationsdeltagere (Luhmann 2005:491). Skiftet fra stratifikatorisk differentiering mod funktionel differentiering indikerer et skifte fra fremmedreferentiel referencehorisont mod selvreferentiel referencehorisont. Det får den betydning, at iagttagelser langsomt bliver konfronteret med det grundlag, de selv bygger på sat med reference til dem selv. Som eksempel blev religionen i den tidligere samfundsstruktur anset som løsningen på alle spørgsmål, men nu blev selve grundlaget for religion vist

som refererende tilbage til sig selv. Det kan for eksempel ses med reformationen, hvor politik og religion blev gjort forskellig fra hinanden (uden dog at blive adskilt fuldstændig). Det samme skete for andre samfundsområder, som semantisk bliver afgrænset fra andre områder med andre forskelle for iagttagelse. Det har i det moderne samfund ført til et samfund, som er uddifferentieret i forskellige kommunikative områder.

Funktionssystemer

Disse forskellige kommunikative områder kaldes funktionssystemer, og de benytter hver især en særegen binær logik baseret på en forskel med en negativ og en positiv side (Holmstrøm:2002:8). Funktionssystemer fungerer som rammer for specifikke iagttagelser, og Luhmann nåede at fremanalysere i hvert fald ti forskellige: Økonomi, videnskab, politik, massemedier, teknik, jura, religion, pædagogik, kunst og intimitet (Thyssen 2005:24). For det økonomiske funktionssystem gælder koden betale/ikke-betale, for det videnskabelige sandt/falsk, for politikken gælder magtoverskud/magtunderskud, og så fremdeles har hvert funktionssystem en kode tilknyttet. Funktionssystemer kløver altså konsekvent ud fra en af de to værdier og konstruerer således verden binært: økonomisk som en verden af betalingsdygtighed, politisk som en kamp om magt, juridisk som en verden mellem retfærdighed og uretfærdighed og videnskabeligt som en verden, hvor der findes sande og usande udsagn (Cederstrøm et al 1994:12).

De binære forskelle er paradoksalt funderede og dermed uafgørelige, hvilket kan vises gennem en 2. ordens iagttagelse ved at lade forskellen genindtræde i sig selv. Hermed blottes det paradoks, som stabiliserer koden, men som samtidig sikrer den sin autopoiesis (Kneer og Nassehi 2002:141). Hvordan kan man fx ud fra forskellen betale/ikke-betale vide, om det kan betale sig at lade forskellen være betale/ikke-betale? Det samme paradoks gælder alle andre uddifferentierede kommunikationssystemer: hvordan kan den videnskabelige kommunikation, som stabiliserer sig om forskellen mellem det sande og det falske, vide, om denne forskel i sig selv er sand? Hvordan kan retslig kommunikation vide, om forskellen ret/uret i sig selv er retfærdig? Og hvordan kan man indenfor det massemedielle funktionssystem vide, om forskellen lægmandsrelevant information/ikke-lægmandsrelevant information i sig selv er informativ? Hele tiden løber vi ind i paradoksale forskelle, som ikke blokerer kommunikationen, men åbner op for en kontinuerlig afparadoksning af umulig kommunikation og på den måde holder kommunikationen kørende. Paradokser er særegne i de-

res stabilitet, fordi de kan holde kommunikationen kørende i en form for dynamisk stabilitet, som sikrer en evolution af samfundets muligheder for vellykket kommunikation (Luhmann 2005:219).

Det massemedielle funktionssystem

Når nærværende afhandling beskæftiger sig med journalistikken, er det nærliggende at rette blikket mod det massemedielle funktionssystem. Det massemedielle funktionssystem kan iagttages på to forskellige måder: 1) som en sekvens af operationer sat som enheden af forskellen mellem lægmandsrelevant information og ikke-lægmandsrelevant information, og 2) massemedier som skaber af en transcendental illusion rekursivt iagttaget som sekvenser af iagttagelser¹⁰. Der differentieres altså mellem et kodeplan og et programplan. På kodeplan kløves verden i enten relevant eller irrelevant lægmandsinformation på præcis samme måde som det økonomiske funktionssystem kløver verden ud fra koden rentabelt / ikke-rentabelt. Det betyder ikke, at systemet ud fra den binære kode spejler samfundet med samfundets krav, men at funktionssystemet opererer på en særegen måde, som kun er tilfældet inden for netop det enkelte funktionssystem (Cederstrøm et al 1994:12). På samme måde som mediet penge har været med til at uddifferentiere det økonomiske funktionssystem, har trykpressen som et udbredelsesmedie været med til at generalisere og uddifferentiere det massemedielle funktionssystem. Med trykpressen bliver det i højere grad end tidligere muligt for systemet at operere autopoietisk og selvkørende, dels på grund af udbredelsesmuligheden, og dels grundet de skrevne teksters beståen uden parameteret af tilstedeværelse og nærvær (Luhmann 2002:26).

På programmeringsplan skaber massemedierne en fællesverden ved at indføre yderligere specifikationer for iagttagelsesoperationerne. Ligesom der inden for økonomien findes forskellige regnskabsformer som skaber hver deres virkelighed i forhold til yderligere differentiering underlagt koden rentabelt / ikke-rentabelt, så har Luhmann i relation til massemedierne induktivt iagttager tre sådanne programområder, som konditionerer udvælgelsen af, hvornår lægmandsrelevant information skal markeres: De tre programmer er henholdsvis nyheder¹¹, reklamer og underholdning (Luhmann 2002:37). Reklamer virker ved at omgås sandheden. Den manipulerer, og den arbejder åbenlyst uoprigtigt og forventer, at uoprigtigheden forventes af den (Luhmann 2002:61). For underholdnin-

¹⁰ Luhmann beskriver, hvordan titlen på bogen om det massemedielle funktionssystem, 'Massemediernes realitet', kan forstås både som massemediernes reale realitet (deres egne operationer) og som den realitet, der gennem massemediernes iagttagelser fremstår som realitet for andre som skabelse af en fællesverden (Luhmann 2002:9-12).

¹¹ Begrebet nyheder dækker over både nyheder og features, men jeg har valgt ikke at sætte fokus på features som en særegen programmering, da også den er underlagt sandhedspotentiale, formatering og selektionstvang.

gen markeres det fiktive til forskel fra det reale. Som vi skal se om lidt, har underholdningen de eksakt modsatte fortegn end forskellen vi møder hos nyheder og features. Grundet kontrasten til virkeligheden som umarkeret, opnår underholdning netop en karakter som underholdende (Luhmann 2002:24). Nyheder har fokus på det reale sat i forhold til det fiktive og må derfor kunne stoles på og have sandhedspotentiale (Luhmann 2002:20). Det er nyhedsjournalistikken, som betjener samfundet med sandheder, men ikke som videnskabelige sandheder. I stedet formateres quasi-objekter, quasi-aktører og quasi-relationer, som virker bekendte, og som samfundets information kan løbe over. Det betyder, at nyhedsmedier selekterer bestanddele af objekter, aktører og relationer, som bliver udvalgt af nyhedsmediernes, og de beskriver således ikke samfundet, som det er, men beskriver et samfund, hvor noget anerkendes som kendsgerninger (Qvortrup 2002:150). Det er dog ikke nok for nyhedsmediernes at formatere objekter, aktører og relationer, og medierne er derfor yderligere programmeret i forhold til bestemte selektorer (selektionsprincipper), som kan stabiliserer udvælgelse af lægmandsrelevant information overfor irrelevant samme. Det betyder blandt andet, at overraskelser generelt markeres til forskel fra standardiseringen, at konflikten markeres i forhold til konsensus, og at kvantiteter (lige meget i forhold til hvilke målestokke) er interessante for nyhedsproduktionen (Luhmann 2002:42). Det samme er gældende for det lokale, normbruddet og den amoralske handling: de er alle generelt interessante i forhold til nyhedsmediernes selektionskriterier. Formålet med den diakrone analyse er således at undersøge, hvordan selektorerne og programkriterierne gøres relevant over tid.

Opsummering

Jeg har nu vist, hvordan samfundet i dag er funktionelt differentieret i form af forskellige funktions-systemer, som hver især konstruerer eller perciperer verden på deres særegne, forskelssættende måde. Jeg vil herigennem beskrive journalistikkens dynamiske stabilitet over tid og søger således at sætte fokus på de forhold som får indflydelse for udvælgelsesmekanismen i forhold til skreven nyhedsjournalistik i Danmark. I den synkrone analyse vil jeg med udgangspunkt i den diakrone analyses resultater gå nærmere ind i, hvordan det får betydning for den semantiske konstruktion af journalistens kontingensformel, at journalistikken har de strukturelle koblinger, som er tilfældet. I det følgende afsnit vil jeg beskrive, hvordan de to forskellige analyser med hver deres strategi fungerer og supplerer hinanden i jagten på den opstillede erkendelsesinteresse, og jeg vil samtidig redegøre for min kildekonstruktion af det empiriske materiale, som analyserne bygger på.

Overvejelser om konditionering af optik og kildekonstruktion

Fordi iagttagelser er forskelssættende operationer, vil jeg umiddelbart før både den diakrone og den synkrone analyse gøre rede for, hvordan og hvorfor jeg har valgt at sætte de forskelle, som tillader mig at iagttage henholdsvis journalistikken og journalistens kontingensformel. Her vil jeg dog kort opridse min optikkonstruktion som en helhed.

”Enhver iagttagelse, i det mindste hvis den påberåber sig at være videnskabelig, skal ikke alene redegøre for det, det iagttager. Den skal også redegøre for sin egen iagttagelsesoperation” og formålet med de følgende afsnit kaldet analysestrategi er at redegøre for, hvordan man gør andres iagttagelser til genstand for egne iagttagelser (Luhmann 1997:16 i Luhmann 2006:10). Med systemteorien opererer jeg nemlig ikke med *”... klart adskilte teoretiske, metodologiske og metodiske niveauer, men genererer en unik analysestrategi i forhold til det eller de iagttagelsesbærende begreber”* (Esmark et al 2005:11). Hvor andre teoretiske skoler oftest behandler metodologi (forstået som ontologiske og epistemologiske spørgsmål) og metode (forstået som konkret anvisning for analyse) hver for sig, er jeg med systemteorien mere fokuseret på refleksion over den optik, som metodologien og metoden anlægger for at opnår sandhedskarakter. Det handler altså om at holde det klart, at man opererer på et niveau, hvor man både skal være bevidst om de teoretiske præmisser, man selv sætter for iagttagelse, men samtidig være bevist om de selvforståelser, som præger det empiriske genstandsfelt (Vallentin 2005:212).

De videnskabelige overvejelser handler derfor om refleksion over det blik, der lader ting træde frem, mens andet lades ude af syne. At iagttage er, som jeg beskrev i teoriafsnittet, en håndtering af forskelle, og det, jeg bliver seende overfor i det diakrone iagttagelsesapparat, er, hvorledes semantikken omkring journalistikken som begreb over tid emergerer, meningsudfyldes i kondenserede former og transformeres over tid (Luhmann 2005:75). Det handler ikke om at finde bagvedliggende motiver, intentioner og simple årsags-virknings-sammenhænge, men i stedet om at lade iagttagelserne træde frem som netop iagttagelser. At udforme en analysestrategi handler altså om skabelsen og konstruktionen af forskelssættende operationer som tillader noget at træde frem, mens andet forbliver umarkeret.

Jeg har som tidligere nævnt valgt at foretage en semantisk analyse i to forskellige dimensioner: den første i et diakront overblik og efterfølgende i synkrone snit. Med den diakrone analyse er det muligt at analysere enkeltbegrebers tilblivelses- og transformationshistorie (Andersen 1999:67). Den diakrone analyse vil til tider få en deskriptiv karakter, men dens berettigelse er at fungere som grundlag for og som en skærpelse af de videre iagttagelser i den synkrone analyse. I den synkrone analyse sætter jeg begreb/modbegreb som forskellen i min iagttagelse af journalistens kontingensformel. Grunden til at jeg har valgt en tosidet analysestrategi skal findes i, at jeg både får blik for enkeltbegrebers udvikling i relation til journalistikken, men samtidig får mulighed for at se, hvordan det udmønter sig i fastholdelsen og forandringen af et begreb om journalisten i forhold til forskellige modbegreber. Med en kombination af de to strategier er sigtet at undgå at forfalde til enten gold ordhistorik eller en ufølsom socialhistorie for begreberne (Andersen 1999:68).

Udvælgelse af empiri

I min konstruktion af kilder skal to vigtige overvejelser nævnes. Det første problem er, hvorfra jeg vælger at iagttage et begreb om journalistikken. Her lader jeg mig inspirere af teoretikeren Reinhardt Koselleck og benytter det, han kalder 'en plejet semantik' (Koselleck 1982 i Rennison 2003:38). Med en plejet semantik henvises til skrifter, som er sprogligt gennemarbejdet, og som er knyttet til videnskabelig produktion af publikationer, der benytter begreberne med omhu (Andersen 1999:157). Helt konkret betyder det, at mit kildemateriale således er udgjort af skriftlige bibliografier, lærebøger, overvejelser og refleksioner over journalistikken og journalistens rolle i tiden fra 1665 og fremefter. Fordelen ved at bruge skriftligt materiale er, at den skriftlige form arbejder mere udførligt med form og indhold for at være bevaringsværdig og at skriften samtidig kan fiksere det talte sprog, som når som helst kan vækkes til live og lade sig afkode, hvilket er intentionen i mine analyser (Thyssen 2000:9+15). Samtidig lader jeg mig også inspirere af Luhmann, så når jeg i analyserne beskriver og omtaler journalistik, mener jeg al kommunikation som i aktualiteten bliver sat med henblik på lægmandsrelevant information (Luhmann 2006:81).

I min empirilæsning har jeg gjort brug af det, man kunne kalde en empirisk tretrinsraket: 1) I den indledende fase har jeg læst teksterne i deres umiddelbare fremtræden på teksternes egne præmisser. Det betyder, at jeg har afholdt mig fra at læse intentioner og meninger ind i teksterne, men i stedet ladet teksterne tale for sig selv. 2) Næste trin var at kondensere meningen i teksten, hvor al irrelevant information barberes væk og kun det analytisk relevante sat i forhold til mine analyseledende

forskelle lades tilbage. På den måde har det været muligt at bevare et vist overblik i et til tider uoverskueligt empirisk materiale og samtidig været muligt at læse på tværs af empirien. 3) Sidste trin er af analytisk karakter, hvor analyseforskellene for alvor træder i karakter som styrende for blikket. De dynamisk stabiliserede forestillinger bliver mere eksplicit forfulgt end i trin to, og langsomt begynder en stabilisering at fremtræde¹².

Som jeg har vist, understøtter systemteorien min erkendelsesinteresse og den tillader mig at undersøge mangfoldigheden i begreberne. Den valgte optik har dog også nogle konsekvenser. Den tillader mig kun at beskrive, *hvordan* journalistikken fremtræder og *hvordan* journalistens kontingensformel forsøges begrebsliggjort. Den giver ikke mulighed for at svare på, *hvorfor* journalistikken er, som den er gennem kausale sammenhænge eller *hvad* kontingensformlen er sat som definitivt begreb. Kun *hvordan*-spørgsmål lader sig besvare når man iagttager iagttagelser som iagttagelser (Andersen 1999:13).

Fastholdelse af journalistikken som iagttagelsesobjekt

Et andet problem i udvælgelsen af kilder opstår, når et begreb som journalistikken ikke benyttes ud fra en på forhånd fastlagt definition, men skal forefindes i sin sporadiske fremtræden. For at indfange et begreb om journalistikken samt journalistens kontingensformel som iagttagelsesobjekt, har jeg for det første gjort brug af en forskel om mening overfor kondensering af mening og for det andet begreb overfor modbegreb. Det betyder, at jeg gennem empirilæsningen lader mit blik lede af de opstillede forskelle, som tillader mig at iagttage iagttagelser som iagttagelser. På samme tid benytter jeg et begreb om evolution, hvorved min iagttagelse bliver styret af et forhold mellem variation, selektion og restabilisering. Det får den betydning, at jeg gennem læsningen af empirien kan begynde at følge en semantisk evolution, hvor nye journalistiske perioder dukker op som et valg mellem forskellige variationer, der over tid stabiliserer sig. For empirien til den diakrone analyse betyder det, at jeg, hver gang et nyt tema har meldt sig, har søgt yderligere empiri om den kondenserede eller stabiliserede periode. Jeg vil i det følgende afsnit komme nærmere ind på den semantiske evolution og samtidig vil jeg redegøre for, hvordan jeg konstruerer mine iagttagelser som iagttagelser af journalistikken i forhold til den diakrone analyse.

¹² Inspirationen til denne empiribearbejdning er inspireret af Betina Rennisons Ph.d. 'Offentlig ledelse i tekst, tal og tale – en konstitutionskamp i tid og rum' fra 2003 og har været til stor hjælp i forbindelse med at holde overblikket over et stort empirisk materiale.

Diakron analysestrategi

Mellem mening og kondenseret mening

En diakron semantisk analyse er betegnelsen for en strategi, hvor historien iagttages som en semantisk kamp om at gøre ord til begreber gennem kondensering af mening ind i begreber, hvorved man over tid kan iagttage forskellige kondenseringskonstellationer. Jeg sætter den forskel, som styrer min iagttagelse (og som dermed udgør mine iagttagelsesoperationer) til at være enheden af forskellen mellem mening og kondenseret mening (Andersen 1999:71). Som jeg viste i teoriafsnittet er mening enheden af forskellen mellem det aktuelle og det potentielle, og mening opstår hele tiden som en horisont gennem nye aktualiseringer. En kondensering af mening betyder i forlængelse heraf, at mening udvikler sig til begreber og eventuelt skaber semantiske former og praksisformer forstået i betydningen meningsbeholdere som er særligt strukturdannende (Schuldt 2006:44). Med forskellen mening/kondenseret mening som den analyseledende forskel vil jeg sætte fokus på enten mening eller kondenseringer af mening og intet andet.

Jeg har yderligere valgt at konditionere den valgte analyseforskel i forhold til et begreb om evolution. Ved at konditionere forskellen tillader jeg en større præcision og en større empirifølsomhed i analysen, og konditioneringen ud fra evolutionsbegrebet er samtidig med til at lede mit blik i retning mod forandringer. Journalistikken bestemmer ikke selv, hvordan den vil iagttages, og derfor vil jeg gennem en eksplicit opstilling af betingelser for iagttagelserne redegøre for, hvornår jeg definerer en periode til at være en periode og ikke bare et bump på vejen. Med det neodarwinistiske evolutionsbegreb har vi at gøre med en tredelt operation mellem variation, selektion og restabilisering, og inden for systemteorien må man forstå evolutionen som *”... omformning og udvidelse af chancerne for lovende kommunikation, og som konsolidering af de forventninger, omkring hvilket samfundet og dets sociale systemer dannes.”* (Kneer og Nassehi 2002:121; Luhmann 2005:486; Schuldt 2006:43). Variation betyder en dislokation eller en form for uventethed i kommunikationen. Det kunne inden for nyhedsjournalistikken fx være digitalisering af nyhedsstrømme, bruddet på DR’s statsmonopol eller oprettelsen af en helt ny avisvariant. Der sker noget nyt. I denne uventethed sker der en selektion, som er rettet mod forventningskommunikationerne som strukturerer i systemet. Der sker noget nyt, og det fører til en masse nye potentielle muligheder, hvoriblandt nogle skal selekteres. I forlængelse af selektionen finder der en stabilisering eller en restabilisering sted, og perioden kan iagttages som stabil, indtil næste variation viser sig.

Jeg søger altså at iagttage de gentagelige former for mening, som står til rådighed for kommunikationen om journalistikken, og undersøge, hvordan disse former ændrer sig over tid, og jeg har nedenfor visualiseret, hvilken rolle den diakrone analyse spiller. De orange pile skal forestille den semantiske evolution i en horisontal retning, hvortil hver af dem sætter hver deres periode med tilhørende semantiske konstruktion. I hver af perioderne finder der en stabilisering af journalistikken sted, mens skillelinjerne markerer en variation af og i begrebet.

Figur 2: Den diakrone analysestrategi

Analysen vil samtidig fungere som en forståelse af den ramme, journalistikken er sat indenfor. Det handler om at have fokus på de strukturelle koblinger til forskellige funktionssystemer, som journalistikken indgår i symbiose med, og om de forhold, som journalistikken er underlagt i emergensen og transformationen af begrebet.

Diakron analyse

Analyseoptakt

Så langt tilbage som bogtrykkens opfindelse i 1400-tallets Kina blev kontrol over det trykte udtryk som en uomgængelig realitet, og med bogtrykkens indtog i Danmark var de censurerende praksisser ingen undtagelse. I Danmark havde kirken på dette tidspunkt monopol på al trykt litteratur, og den første trykte bibel udkom således i Danmark i år 1445 – præcis tre år efter opfindelsen af den Gutenberg'ske presse, som tillod masseoptryk af kirkens tekster (Jensen 2001a:14). Kirken styrede litteraturen, og der var ingen direkte modstand mod denne dominans, før reformationen ramte Danmark i år 1660 og førte til indførelsen af enevælden. Med reformationen så man for første gang en spirende offentlighed, og det var denne offentlighed, som journalisten fik som sigte at sprede information til i journalistikkens spæde barndom – dog under meget indskrænkede forhold.

Periode 1 – Den censurerende periode år 1665-1848

Bogtrykkerkunsten kom til Danmark fra Tyskland med kræmmere, håndværkere og prædikanter under Reformationen, og bøgernes funktion var til at begynde med almindelig oplysning, propaganda og troslærdom (Thomsen 1988:25). Helt tilbage til år 1665 kan der i den danske lovgivning findes spor af censurens dominans over bogtrykkerkunsten i Danmark. Danske Lov var enevældens og den protestantiske kirkes tekst, og den sedimenterede magten og de juridiske præmisser i Danmark i samtiden¹³. I Danske Lov bog 2, kapitel 21 behandles muligheds- og udtryksrummet for bøger og almanakker i samfundet, og lovgivningen slår fast, at ”... ingen, i hvo det og være kand, maa noget lade trykke, før end det tilforn i Kongens Universitet i Kiøbenhavn er igiennemseet og paakient af Decano i den Facultet, som Materien hører hen til, eller af én anden Professore, som Decanus formedelst andet lovligt Forfald det tilskikker.” (Danske Lov fra 1665, 2. bog, 21. kapitel stk. 1) og ydermere, at ”Ingen maa lade trykke i Riget, eller andenstæds, noget Skrift Kongens Højhed, Regæringen, eller Politiken angaaende, men mindre det af dennem bliver igiennemseet, som Kongen der-til forordner. Hvo herimod gjør, straffis efter Sagens Beskaffenhed.” (Danske Lov fra 1665, 2. bog, 21. kapitel stk. 2). De trykte tekster skulle altså gennem censorer, og faldt de ikke indenfor de gældende normer, var straffen fysiske sanktioner¹⁴. Et eksempel på den universitetsprofessorernes instrukser i biståelsen af censurering kan blandt andet læses af ”Instruks til universitetsprofessorer og

¹³ For fuld version: <http://bjoerna.dk/DL-1683-internet.pdf>

¹⁴ I 1665 beskrevet som fysisk afstraffelse, men skærpet i Danske Lov fra år 1683, som muliggjorde dødsstraf for kritik af regering og enevælden (Thomsen 1988:27)

det Tyske kancelli 19. marts 1701". Heraf fremgik det, at aviserne hurtigt og upartisk skulle viderebringe vigtige nyheder fra udenlandske aviser uden brug af gisninger og ræsonnementer og under ingen omstændigheder måtte trykke historier, som kunne skade regeringen, hoffet eller de allierede. Til gengæld skulle de respektive parter roses (Thomsen 1998:25-27). Censurens udbredelse var gældende for al trykt tekst, hvilket i Danmark i årene omkring 1665 gjaldt for både brevaviser til trykning af nyheder, men også for skillingsblade og flyveblade som blev brugt til mere spontane nyhedsgengivelser om naturkatastrofer og andre ikke-censurramte nyhedshistorier (Thomsen 1988:25). Det var dog ikke sådan, at den censurerende semantik var lige dominerende til alle tider i perioden frem til år 1848. Hele oplysningstidens tankesæt og de dertil hørende angreb på enevælden og kirken havde en stor indvirkning på den måde, hvorpå censuren blev sat både i Danmark, men også i Frankrig, Tyskland, England og Italien så man en mere fri tanke i forlængelse af oplysningstiden.

Omkring overgangen til 1700-tallet blev en friere presse i Danmark set som et gode for både staten og samfundet (Thomsen 1988:30). Det betød ikke, at man havde en fuldkommen fri presse, men i stedet for at fastholde den direkte censur mod det trykte, blev der nu indført kontrol med alle avisudgivelser. Det havde den betydning, at alt ikke skulle gennemcheckes før udbredelse, men at man skulle have en kongelig tilladelse for at udbrede aviserne, hvilket fastholdt en vis form for kontrol over avisernes ytringer. Aviser var stadig ikke så udbredte i Danmark, men det var til gengæld en anden og ny form for diskuterende litteratur – nemlig tidsskrifterne. Tidsskrifterne var der ikke kontrol med på samme måde som med aviserne, men tværtimod var det jf. opfordring af 31. marts 1755 tidsskrifternes funktion at være "*... til almindelig drøftelse af landboforholdene og reformer.*" (Thomsen 1988:31).

Frem mod år 1770 så man den første større lempelse af ytringsundertrykkelsen. Christian d. 7. var konge i Danmark fra 1766-1808 og var under stor påvirkning af hoffets ansatte grundet hans sindsygdom, som reelt åbnede mulighed for, at alle i hans nærhed kunne overtage magten i Danmark. Denne mulighed benyttede hans livlæge Johann Friedrich Struensee sig af. I år 1770 overtalte han kongen til at indføre et kabinetsstyre med sig selv som eneste minister, og med det tiltag overtog han den formelle magt i Danmark. Under Struensee var der til at begynde med stor frihed for pressen. Struensee var stor tilhænger af oplysningstanken, og censuren blev ophævet med kabinetsorden af 3. september 1770 og markerede for første gang trykkefrihed i Danmark. Trykkefrihedstiden resulterede dog i en hastig stigning i de mere kritiske pamfletter, som også ramte Struensee selv, og i

år 1771 kom der en mindre stramning af trykkefriheden, hvor det blev strafbart at ytre sig oprørske eller injurierende mod regeringen. Trykkefrihedstanken var dog kun dominerende i en kortere år-række, og allerede med Struensees dødsdom og halshugning år 1772 blev muligheden for frie ytringer endnu engang slået et skridt tilbage. De første par år efter Struensees død var der stadig et vist frihedsideal gældende. Samfundsdiskussioner var tilladt i diverse tidsskrifter, og med regerings-skriftet af 1784 blev det tidligere reskript fra 1773 angående indskrænkning af trykkefrihed fjernet på samme vis som de fleste andre begrænsninger i ytringsfriheden (Thorsen 1947:11).

Denne fornyede ytringsmulighed blev – set fra regeringens side – udnyttet til at sprede et budskab om social lighed og demokrati i relation til den franske revolution, som skulle komme til at forløbe fra 1789 til 1799 (Thomsen 1988:33). Derfor blev der allerede år 1797 nedsat en kommission, som skulle fjerne de polemiske udtalelser. Et lignende tiltag imod revolutionsiveren var også forsøgt slået ned i Rusland og England, og i Danmark kom det til udtryk i en Trykkefrihedsforordning af 27. september 1799, som reelt stod ved magt helt frem til 1849 med enevældens fald og grundlovens indførelse (Thomsen 1988:33). Trykkefrihedsforordningen af 1799 genindførte censuren endnu engang med henvisning til den kritiske tone, som formede sig i debatten omkring enevældens og kirkens virke i forlængelse af oplysningstiden og revolutionerne, og der blev indført dødsstraf for at opfordre til oprør og landsforvisning for at ytre had mod forfatningen, regeringen og alle dens handlinger samt gudsbespottelse eller majestætsfornærmelse (Thomsen 1988:33). Fra Forordningen fremgår det blandt andet, at aviserne ”... *som en Deel af den offentlige Undervisning maa være Regeringens Tilsyn underkastet*” og ”*At skumle med Bitterhed over Regeringen giver Fængsel paa Vand og Brød i indtil 14 Dage*” (Thorsen 1947:12).

Censurens semantik og praksis vendte nu langsomt tilbage med fornyet kraft. Med forordningen blev der sat en stopper for den forholdsvis fri meningsdannelse, som var gældende under og også efter Struensees lederskab, og de strenge straffe sammen med forhåndsgodkendelse af det trykte materiale var medvirkende til at dæmpe al offentlig diskussion (Jensen 2001a:86). Om forordningen udtaler Svend Thorsen i bogen ’Den Danske Dagpresse’: ”*Det er sagt, at Forordningen af 1799 og dens Videreførelser blev en Forbandelse for Nationen, der hindredes i at drøfte sine egne Tarv og maatte nøjes med Værtshussnakkens Opposition.*” (Thorsen 1947:14)

De store begivenheder i Europa – herunder Den franske revolution – fyldte stadig en del i aviserne. Frederik d. 6. var i mellemtiden blevet konge. Han var tilhænger af reformer, men havde ikke meget til overs for revolutionen i Frankrig, og derfor blev den ellers friere presse holdt i stram snor. Oveni Trykkefrihedsforordningen blev der indført skærpende polititilsyn og samtidig stadig flere forskrifter for, hvad der var tilladt og oftere hvad der ikke var tilladt (Thomsen 1988:38). Også på grund af Napoleonskrigene og ikke mindst Englandskrigene blev der fra 1799 strammet godt op på de forordninger, som allerede var gældende. Der blev blandt andet før krigene indført forbud mod rygter og uneutrale ytringer, og under Englandskrigen 1807-1814, hvor Danmark til at begynde med forholdt sig neutrale, men som endte i bombardementet af København i 1807 og afståelsen af Norge til Sverige i 1814, blev alle efterretninger, som kunne orientere fjenden, også ulovliggjort (Thomsen 1988:36). Med krigen fulgte en lavkonjunktur, som ramte både nyhedsmedierne og tidsskrifterne, og samtidig øgedes kontrollen over medierne, som blev grundigt overvåget af staten. Man skulle således have tilladelse direkte fra staten for at måtte ytre sig om udenrigspolitiske emner, og den tilladelse var i år 1810 kun tildelt 12 aviser (Thomsen 1988:36). Denne nye form for kontrol med aviserne gennem statslige tilladelser i stedet for statslig censur ramte de tidligere frie tidsskrifter hårdt, og hvor man i tidsskrifter før havde mulighed for at diskutere samfundsrelevante emner, blev samfundsdiskussionerne i perioden fra 28. december 1821 frem til slutningen af 1820'erne holdt nede (Thomsen 1988:39). Aviserne virkede ved statens billigelse, og var man ikke regeringsvenligt indstillet, kom avisen ikke i trykken.

Med Julirevolutionen i Frankrig 1830 kom der igen fokus på pressens frihed i Danmark. Revolutionen fungerede som modtræk til den franske konge, Karl 10.s (1824-1830) ønske om at holde den frie liberale presse og demokratiet nede samt genindføre enevælden fuldstændig. Tanken om oprør spredte sig til Belgien, Polen og til flere tyske småstater og var på sin vis begyndelsen til Slesvig og senere Holsteins løsrivelse fra Danmark. I 1831 fik Slesvig, Holstein og de danske øer en stænderforsamling, som snart bredte sig til resten af Danmark og skulle vise sig at åbne helt nye muligheder for pressens mulighedsrum (Thomsen 1988:40). Censuren blev nu opretholdt af politiet i form af forhåndscensur og af postvæsenet i form af diskrimination mod upriviligerede blade af resolution 22. april 1833 (Thomsen 1988:41). Stænderne forsøgte at få regeringen til at sikre oppositionsbladene en større udbredelse i 1838, men lige lidt hjalp det (Thorsen 1947:17). Kongeloven var stadig gældende i Danmark og deraf lød det, at kongen var øverst og i tvivlsspørgsmål dén, som udtalte det sidste ord. Gennem beslaglæggelser, retssager og dertilhørende bøder for lovovertrædelserne blev den primært samfundskritiske presse holdt nede i et jerngreb.

Delopssummering

Som det fremgår, var den censurerende periode domineret af en semantik, som blev udtrykt i praksisformer præget af kontrol, magt, dominans og styring af pressen rettet mod den spirende offentlighed. Antallet af reskripter og censurerende love angående pressens anliggende var på sit højeste, og kontrol blev set som løsningen på såvel at holde den spirende kritiske presse nede, som at hindre en selvstændiggørelse af den liberale presse. På trods af Struensees forsøg på liberalisering af pressen 1770-1772 og den begyndende oprørstendens i forbindelse med stænderforsamlingen var semantikken omkring journalistikken i perioden primært censurerende, og de gode journalistiske idealer var solidarisk med regering og enevælde, mens negative ytringer blev undertrykt og i praksis førte til tilbageholdelse af den forkerte litteratur og fængselsstraf ved lovovertrædelser.

Periode 2 – Den politiske periode år 1849-1905

Fra Frederik 7.s underskift på Grundloven 5. juni 1849 fremskriver semantikken censurens endelige, og i den næste periode kan jeg identificere et skifte fra en censurerende dominans mod en politisk journalistisk semantik.

Allerede i 1830'erne stod det begyndende oprør mod enevælden stærkt i oppositionen, og mindre aviser som Fædrelandet støttede op omkring det nationalliberale parti, men det var først med Grundloven, at det endelige pennestrøg blev taget, og semantikken imod censuren for alvor slog igennem (Thomsen 1988:43). I Grundlovens § 77 står nedskrevet, at ”... enhver er berettiget til på tryk, i skrift og tale at offentliggøre sine tanker, dog under ansvar for domstolene. Censur og andre forebyggende forholdsregler kan ingensinde påny indføres”, og det åbnede muligheden for en betydelig friere meningsdannelse for pressen¹⁵. Fra at stå til ansvar for kongen og politiet, stod pressen nu kun til ansvar under de uafhængige domstole. Det var op til dem at afgøre, hvorvidt pressen overtrådte lovgivningen, som var vedtaget af folkets repræsentanter (Rigsdagen) (Pedersen 1950:13; Thomsen 1989:53).

¹⁵ For fuld version: <http://www.grundloven.dk>

I forbindelse med Grundlovens vedtagelse sker der et skifte i journalistikkens tilhørsforhold og den måde, som den journalistiske semantik sættes på. Pressen var som tidligere beskrevet underlagt censurens greb og bakkede derfor 'selvfølgelig' op om kongen og kirken, men det betød samtidig, at idealforestillingen for pressen var underlagt en meget snæver mulighed for selvforståelse. Pressen var tidligere underlagt enevældens magt under Kongeloven, og konsekvenserne for brud med tilknytningen blev straffet hårdt. Med censurens fald gryede en presse, som havde muligheden for at stå på egne ben, og i første omgang blev den nyvundne frihed for pressen benyttet til formidling for enevældens afløser i form af politikere og politiske partier.

I samtiden var det kongestemte parti Højre¹⁶ og de nationalliberale gået i regering sammen, men fra 1852 dannede Højre regering alene. Respekten for pressens frihed var efterhånden fast forankret i offentligheden, og i perioden frem til 1864 pegede semantikken for journalistikken i retning af en samlet enhed fokuseret på den nationalliberale oppositionelle linie (Thomsen 1989:60). I årene frem mod 1885 foregik en politisk forfatningskamp om magten i Danmark, hvor pressen fik en betydelig rolle at spille. Niels Thomsen (1989) sætter krigen i Slesvig 1864 som en katalysator for denne udvikling, men forfatningskampen om magten i Danmark fra 1866 satte også sit præg på pressens funktion. Hvorom alting er, skete der i perioden frem til 1885 et skifte fra et personpolitisk perspektiv til nu at have fokus på de partipolitiske grupperinger i stedet. Det hænger sammen med, at politikken først langsomt frem mod 1885 begynder at blive institutionaliseret gennem partiforeningerne, og at politikken tidligere primært blev realiseret gennem de tilstedeværende politikere i stedet for organisatoriske beslutninger. Partiet Venstre blev oprettet i 1870 som partiet for bønderne i opposition til godsejernes og industriforeningernes Højre, mens Socialdemokratiet fra 1871 fandt deres vælgergruppe blandt arbejderklassen. I 1905 blev Venstre delt i to forskellige grupperinger - Venstre og Det Radikale Venstre, og de fire store partier var nu klar til at kæmpe om magten i Danmark. Avisernes funktion i den henseende blev at føre den politiske kamp ud i offentligheden, og som redaktør på det nationalliberale blad Fædrelandet Carl Ploug udtrykte det: "*Pressefriheden er lige så meget værd for Stats-Legemet som Lungerne for det menneskelige Legeme.*" (Ploug i Thomsen 1947:25).

¹⁶ Fungerende fra 1848-1866 for derefter at genopstå som Højre i 1881. I 1915 omdannet til 'Det Konservative Folkeparti'.

Enhver større provinsby i Danmark havde en af hver af de fire partiaviser tilknyttet, og pressen blev generelt delt i en regeringstro og en oppositionel presse¹⁷. Som Thorsen beskriver det, havde Venstre brug for egne dagblade for at kunne føre forfatningskampen mod Højre, og det betød en stor forøgelse af antallet af dagblade i provinsbyerne (Thorsen 1947:41). Den regeringstro bestod af de store dagblade Berlingske Tidende (1749), Nationaltidende (1876) (senere Dagens Nyheder) samt Jyllands-Posten (1871), mens oppositionspresen bestod af Socialisten (1872), Demokraten (1884), De Bergske Blade, Fagbevægelsens Presse (1876) (senere A-pressen) og Politiken (1884). Derudover oprettedes der en masse mindre amtsblade og folkeblade, som især var med til at engagere vælgerne i de mindre byer. Søren Vasegaard beskriver for eksempel i 'Gads Danske Magasin' fra 1928, hvordan blandt andet Venstrepressen nu udkom i afsidesliggende egne af landet, som ikke tidligere var nået af aviserne, men tidligere måtte nøjes med almanakker og salmebøger. Med fire store partier opstod der snart en firedeling af pressen senere kendt som firebladssystemet, hvor hver af partierne havde deres organ og dermed hver deres formatering af virkeligheden sat i forhold til de politiske partiprogrammer. Socialisten skrev direkte til arbejderklassen og udbredte budskabet om ordentlige forhold til landbefolkningen, som i stadig større omfang flyttede til byen. De Bergske Blade skrev målrettet til bønderne, og Nationaltidende henvendte sig til det bedre borgerskab og Højrevælgerne, som stadig havde en tro på de gamle værdier og enevældens glørværdighed. For at sikre sig at de politiske erklæringer blev fastholdt, var de vigtige stillinger på bladene besat af politikere, som var bekendt med partiprogrammer, og som i mange tilfælde selv havde været med til at udforme programmet eller stillede op til folkevalgene. *"Den korrekte linie sikredes gennem bladets vedtægter eller ansættelse af redaktører med det rette politiske ståsted, og kontrollen opretholdtes gennem de respektive redaktørforeninger"* (Øgendahl 1995:90). Blandt andre sad Carl Ploug som redaktør på Fædrelandet, mens han kæmpede den politiske kamp for de Nationalliberale. Politikens optik var således avisens formateringsprincip.

Nyheder var stadig ikke et parameter på højde med opinions- og kulturstof. Det gjaldt som avis og journalist om at have meninger, og meningerne var tydeligt politisk funderede (Meilby 1996:30). *"Partipressen er dermed først og fremmest en "meningspresse", hvor opinionsstof og politisk stof spiller en helt central rolle, og hvor redaktøren og udgiverne af den enkelte avis identificeres med et bestemt partistandpunkt."* (Kjær 2000:96). Selvom den stramme kontrol med medierne officielt var faldet bort med Grundloven og senere lempet yderligere med Loven om Pressens Brug af 3.

¹⁷ Regeringstro aviser støttede op omkring partier på højrefløjen, mens oppositionspresen støttede venstrefløjen.

januar 1851¹⁸, var alle ytringer ikke lige velansete. Forvaltning af viden var magt, og man begyndte at se journalistikken som et element, der kunne nå ud og influere de mange potentielle vælgere. For at kontrollere pressen fik Højre i 1885 oprettet først Presseprovisoriet og senere Straamandsprovisoriet af 1886, som forbød al skriverseri om klassekamp og voldshandlinger samt muligheden for at bruge mellemmand til at udbrede venstreorienterede budskaber (Jensen 2001b:20). Blev sådanne ytringer realiseret, kunne det straffes med fængsel. I 1894 blev kontrollen dog lempet, og overordnet kan man se, at pressen gik fra at være kuert til at bliver stadig friere i perioden op til og efter vedtagelsen af Grundloven (Thorsen 1947:67).

Det semantiske apparat omkring pressens opgave i samfundet i perioden op til 1905 kom i praksis til udtryk gennem formidling af praktiske og ideologiske partipolitiske oplysninger. Der var i høj grad tale om en opinionsjournalistik, hvor man sigtede mod at fastholde de vælgere, som allerede havde svoret troskab til det til avisen hørende politiske parti for enhver pris. *"Partilinjerne er således sammen med geografin det vigtigste opdelingsprincip mellem forskellige aviser."* (Kjær 2000:96). Det gjaldt om at overbevise og forsikre sine vælgere om, at de politiske ideologier, de hver især forsvarede, var de rigtige, og at de var værd at kæmpe for. I udvælgelsen af stoffet var det vigtigste grundprincip, at man skulle underbygge de gældende synspunkter indenfor partiets programerklæring og dermed fungere som informationskilde tilknyttet partierne som partiorgan. Det i en sådan grad, at det senere er blevet beskrevet som *"... de Politiske partier indenfor det demokratiske samfund sysler på pressevæsenets område med goebbelsk-propagandistiske metoder"* (Jarmsted 1946:6). Partiprogramformidling blev funktionen for journalistikken.

Økonomien var til stede som overlevelseselement, men det var den politiske semantik, som var styrende for avisernes og journalistikkens selvskabelse. Økonomien blev således sikret gennem de politiske partiers pengekasser og var derfor ikke et direkte konkurrenceparameter. Politik var i fokus – det var det altoverskyggende fokus. Andre emner var nærmest uinteressante, og fordi pressen spillede så stor en rolle for udbredelsen af de politiske realiteter og ideologier, var semantikken for journalistikken snævert knyttet til det politiske i perioden frem til 1905 (Jensen 2001b:23)¹⁹. Pressens fællesverden trådte frem som en politisk verden, hvor magtfordelingen, politiske holdninger og ideologier trådte frem i skyggen af censurens jerngreb.

¹⁸ Loven gav blandt andet beskyttelse af den unavngivne skribent, hvilket gjorde det muligt at bruge mellemmand til udgivelse af ulovlige udtalelser i forhold til politisk propaganda. (Thorsen 1947:25)

¹⁹ Det er ikke sådan, at pressens politiske tilknytning med ét stopper i 1905, men med systemskiftet i 1901 kulminerer firebladssystemet for derefter langsomt at aftage (Søllinge 2003:29).

Delopssummering

Semantikken omkring journalistikken kobledes sig i den anden fase snævert til den politiske kommunikation og transformerede på den baggrund det skrevne ord i forhold til de respektive politiske programerklæringer. Lokalpolitikere og mere eller mindre formaliserede samarbejdsordninger styrede samarbejdet mellem partierne og deres avis, hvorved den politiske semantik bliver bevaringsværdig i forhold til at definere journalistikken. Det gjaldt for journalistikken om at opponere for sine meninger og overbevise om rigtigheden af de politiske standpunkter, man havde tilegnet sig. Udbredelsen skete gennem partipressen finansieret af partiernes pengekasse og gerne med en opstillet eller allerede valgt politikere ved roret for at sikre, at den korrekte politiske linje blev opretholdt.

Periode 3 – Den økonomiske periode år 1905-1973

I 1905 satte Henrik Cavling sig i redaktørstolen på Politiken. Den tidligere redaktør Edvard Brandes havde netop dannet Det Radikale Venstre, og som første træk efter udnævnelsen havde Henrik Cavling smidt politikerne ud af redaktionslokalerne i det, der senere blev kendt som *presserevolutionen*. Med denne bevægelse markeres et semantisk brud med pressens tidligere politiske binding, som skulle vise sig at danne skole mange år fremover.

I anledning af Politikens 25-års jubilæum 1. oktober 1909 holder redaktør Henrik Cavling en tale, som identificerer denne nye journalistiske semantik:

”Hvor beskedent stilfærdigt, hvor naivt, man kunde fristes til at sige, hvor kejtet forekommer os nu ikke et Dagblad fra for 25 år siden med sin højtidelige Leder, sin literære Anmeldelse eller Teaterrecension og sin Par Nyheder fra By og Provinsen, Trykte med Smaat. Et Blad havde den Gang kun faa, skarpt begrænsede Opgaver. Det, der er sket i de forløbne 25 Aar, er i Virkeligheden intet ringere, end at Journalistikken har opdaget og erobret Jordkloden.” (Cavling 1909).

Cavling havde været i udstationeret i USA og Tyskland og set, hvordan især den amerikanske presse havde ændret sig siden 1830'erne, og denne inspiration lod han smitte af på Politiken, som begyndte at satse på en anden journalistik i retning væk fra den politisk prægede journalistik. *”I sam-*

tiden betragtes udviklingen som et udtryk for en afpolitisering og en kommercialisering af pressen. Udviklingen smitter gradvist af på partipressen, hvor de fleste aviser bevæger sig væk fra den rene partipolitik, der især præger årene omkring 1900, i retning af mere "saglige" journalistiske former." (Kjær 2000b:97). I stedet for at bygge journalistikken på ren politisk referat og opinionsstof, skiftede fokus langsomt til et bredere stofområde samt en ny form for rapporterende journalistik, og med ét blev de potentielle læsere mangedoblet. Nu var det ikke kun vælgere og politisk interesserede, som var målgruppen, men alle som havde mulighed for at læse – kvinde som mand, høj som lav.

Politiken havde taget skridtet og ændret så meget på formatet, at partibindingen faldt bort for i stedet at satse på omnibusformatet – en avis for alle (Jensen 2001b:35). Journalistikken kom til at handle mindre om at overbevise politiske modstandere og fokuserede i stedet på det erhvervsmæssige ved at benytte et langt større emneområde, som også indbefattede hverdags- og fritidsinteresserne. Med omnibusavisen skete der ikke kun en afpolitisering af avisen, men aviserne bevægede sig samtidig ud på den fælles kampplads: markedet.

Med den industrielle revolution var der sket store omvæltninger i det danske samfund, og betydningen for pressen var stor: faldende produktionsomkostninger grundet opfindelsen af nye trykkemetoder som rotationspressen og sættemaskinen og stigende nyhedspotentiale grundet udbyggelse af telegrafnettet og telefonnettet samt nyhedsbureauet Ritzau (etableret 1866) betød, at avisen i hovedstaden fra 1850-1913 næsten blev 14-doblet. Samtidig udviklede læseevnen sig fra en retning, hvor kun ti procent af landets indbyggere kunne læse, til at næsten hele befolkningen nu var mulige avislæsere (Søllinge 2003:29). Denne udvikling blandet samme med stigende realløn og faldende arbejdstid åbnede nu en mulighed for, at en økonomisk semantik og dertilhørende praksisformer kunne slå igennem for journalistikken i samfundet (Thomsen 1989:33).

Som foregangsavis havde Politiken i perioden 1905-1910 en fordobling af sit oplag, og succesen spredte sig hurtigt til andre aviser som kopierede avisformat, opsætning og den journalistiske fremgangsmåde, men grundet den kraftige ekspansion og kampen om et stadig mindre restmarked var det ikke alle aviser, som kunne holde forretningen kørende (Thomsen 1989:78). De største aviser var Politiken og Berlingske Tidende, som begge hurtigt udviklede en lettere formiddagsavis (Ekstra

Bladet (1904/1905) fra Politikens side og B.T. (1916) fra Berlingske Tidende), som begge henvendte sig til de frokostspisende arbejdere, som købte aviser som løssalg²⁰.

Hvor omnibusaviserne som Politiken og Berlingske Tidende prioriterede stoffet ud fra nyheder, politik og økonomi, fokuserede formiddagsaviserne på det mere underholdende og skandaleprægede aspekt af nyhedsdækningen (Jensen 2001b:32). Der fandtes derudover også en anden avistype, nemlig smudspressen (også kaldet populærpressen), og fokus var her på sladder, erotik og skandaler. De største var Middagsposten og Folkets avis, og avistypen havde sin storhedstid i perioden 1890-1910 (Thorsen 1947:116). For smudspresse var intet helligt, men med etableringen af Ekstra Bladet og B.T. gik formiddagsaviserne dog ind og gjorde smudspressen mere lødig, og på den måde blev den en mere stuere afløser for smudspressen. De var dog skåret over samme skabelon, men i en mindre frivol udgave. For alle typer af aviser var selve produktionen også et konkurrenceparameter, og begreber som planlægning, annoncering og kapitalgrundlag begyndte langsomt at dominere aviserne frem til starten af 1. verdenskrig 1914.

I perioden under krigen var der stadig stigende omsætning, og fra 1910-1920 fordobledes omsætningen for flere dagblade (Thorsen 1947:222). Flere ville have egen avis – blandt andet grundet nyhedsdækningen om krigens udvikling – og det resulterede i en stigning i annonceindtægterne, som i samtiden var den primære indtjeningsform for dagbladene. Både teknisk, økonomisk og journalistisk var der sket en ekspansion for at overkomme det stof, som verdenskrigen skulle afstedkomme, og som Thorsen beskriver det: "*Naar Krigsguden Mars er ude, ilder den vingede Gud Merkur med endnu større Hast*" (Thorsen 1947:219). Middagsaviserne blev drevet gennem løssalg, og fælles for periodens aviser var, at man var gået væk fra en økonomisk sikker finansiering gennem partikasserne til en mere kontinuerlig skabelse af forretningsgrundlaget baseret på daglig nyhedssalg. Avisudbuddet steg betydeligt i perioden med partipressen, og denne udvikling fortsatte med omnibuspressen. Hvor der i år 1850 kun var 8 egentlige dagblade, var der i år 1901 206 og i år 1925 var antallet steget til 273 blade, hvoraf 162 var hovedblade²¹. Herfra gik det dog kun en vej: ned ad bakke (Thorsen 1947:67).

²⁰ Politiken blev først fuldstændig uafhængig gennem bestyrelsesprotokollat af 4. februar 1959 (Thomsen 1991:165). For Berlingske Tidende skete det i 1949, hvor det i husets grundlov blev indskrevet, at bladet på ingen måde var partipolitisk engageret, men havde en konservativ linje (Thomsen 1991:134)

²¹ Med hovedblade menes hovedudgivelser. De forskellige bladhusene havde adskillige andre udgivelser, som ikke figurerer i optællingen.

Konkurrencen voksede blandt aviserne, og der kom nu øget konkurrence fra en ny uventet kant. Fra midten af 1920'erne slog radioen igennem, og gennem de næste 15 år blev det muligt for $\frac{3}{4}$ af den danske befolkning at modtage radio. Så tidligt som i 1925 gik staten ind og overtog piratradioerne, som var dominerede i tiden, og hurtigt blev radioen licenseret gennem statslig styring og fik dermed såvel understøttelse som forpligtigelser (Thomsen 1991:47). Radioen satsede i første omgang på underholdning og mere løs journalistik, og til at begynde med blev radioen set som et supplement til aviserne. Fra 1923 blev de såkaldte radioaviser udarbejdet i samarbejde med aviserne (som havde monopol på nyheder i forhold til radioen), og både Politiken og Berlingske Tidende havde fra 1925 gennem Pressens Telegramudvalg samarbejdsaftaler med radiofonien om levering af nyheder (Jensen 2001b:204+214). Det, som startede som et gensidigt samarbejde, udviklede sig dog hurtigt til et konkurrenceforhold. *"I videre forstand betød radioen dog naturligvis først og fremmest en konkurrence for dagbladene om publikums penge, tid, opmærksomhed og tillid* (Thomsen 1991:50). Langsomt begyndte radioen selv at udvikle deres journalistiske linje og differentierede sig således fra den skrevne presse med egne ansatte i direkte clinch med aviserne. I 1964 blev samarbejdet med aviserne helt afviklet, og radioen blev en direkte konkurrent til avisen på det område, aviserne havde siddet hårdt på siden 1909.

Konkurrencen blev også hårdere, og udbruddet af 2. verdenskrig i 1939 (i Danmark 1940) hjalp ikke på avisernes vilkår. Under krigen kom der rationering på papir, hvilket førte til en begrænset mulighed for at trykke aviser, og først i 1950 blev rationeringen ophævet. Hvor der i 1925 var 168 dagblade at vælge imellem, faldt dette tal i 1948 til 145, og i 1968 var antallet reduceret yderligere til kun 60 dagblade (Thomsen 1991:101)²². Selv om aviserne stadig havde stigende annonceindtægter, var konkurrencen stigende fra radioen, og fra 1954 også fra TV. Nyhedsformidling i TV var ikke anerkendt i begyndelsen, men i løbet af de næste 10 år skete der en udvikling, hvor det blev stadig mere normalt for de levende medier at udsende nyheder, og i 1964 blev rammerne for nyhedsformidlingen lagt fast i 'Publiceringsregler for DR's nyhedstjeneste' (Jensen 2001c:151). Slaget om læsere, seere og lyttere skulle stå, og en fornyet mediestruktur med flere medier om samme marked blev kamppladsen.

²² Der er usikkerhed om det præcise antal af aviser, da Thorsen og Thomsen bruger hver deres optællingsprincip, men for begges vedkommende er det gældende, at der i perioden fra 1925 og frem sker en generel nedgang i avisantallet.

I 1960'erne og frem var der generel bladdød i Danmark, som resulterede i stærkt faldende oplagstal for de etablerede dagblade. I 1962-1965 havde Berlingske Tidende sin seneste storhedstid, og i den fireårige periode stod avishuset til helt at udkonkurrere Politiken. Det skete dog ikke, og grundet en rationalisering af Politiken i 1972-1975 oplevede de en fornyet opgangsperiode på avismarkedet i 1977 (Thomsen 1991:127). Krisen i Mellemøsten i 1973-1974 med stigende olie- og papirpriser havde stor betydning for aviserne og førte til en afmatning i annonceindtægterne grundet generel lavkonjunktur i Danmark. Ydermere betød en typografstrejke i første halvdel af 1977 stod Berlingske Tidende nu ikke så stærkt som tidligere (Thomsen 1991:132).

En af forklaringerne, som gives på nedgangen i aviserne, er den stødt stigende konkurrence, som bliver forklaret i forhold til begrebet 'oplagsspiralen' annonceret af svenskeren Lars Furhoff i 1967. Begrebet dækker over to sider af samme sag. Når en avis har et stort oplag, kan annoncerne sælges dyrere grundet flere læsere. Pengene bruges så i avisen, hvorved den bliver større og mere eftertragtet og kan sælge endnu flere annoncer og derigennem tjene endnu flere penge. Det modsatte kunne dog også ske, hvilket resulterer i en negativ oplagsspiral. Faldende annonceindtægter ville give dårligere avis, som så ville klare sig dårlige på et marked med stigende konkurrence, og som igen får dårligere konkurrenceevne og faldende indtægter.

For de fleste aviser virkede oplagsspiralen i en negativ retning, men for de to middagsaviser B.T. og Ekstra Bladet var der tale om en positiv oplagsspiral i et marked med stigende konkurrence. En af grundene skal nok findes i løssalgsmodellen, som gjorde aviserne mindre udsatte for lavkonjunkturren end de annoncefinansierede, men en stadig større kommercialisering kunne også spille en rolle i forhold til den store succes. *"De tilpassede sig markedet, redigerede og skrev efter princippet om, hvad der kunne sælge. De forkastede de dominerende pressepolitiske dogmer om, at aviserne skulle fungere som oplysere af fornuftige borgere, som dele af det statslige beslutningssystem."* (Andersen 1985:385). B.T.s oplag tredobledes i perioden 1950-1960, og Ekstra Bladet kom endnu stærkere frem i perioden fra 1964. De blev endog nævnt som en af grundene til, at det ikke gik værre for de store aviser end tilfældet ville det (Thomsen 1991:127). De to middagsaviser havde en anden journalistisk stil end dagbladene. Stilen var mere kontant og opsøgende, og i stedet for at forholde sig forholdsvis nøgternt til nyhedsdækningen som de store dagblade var aktionsjournalistikken og kampagnejournalistikken den styrende journalistiske linje.

Formiddagsaviserne var de flabede aviser, og deres stil var meget mere opsøgende end den traditionelle presses reportager og interview. De gik ikke af vejen for at have holdninger i avisen, og de opfattede sig selv som samfundets vagthund. Alt skulle afsløres og afdækkes, og intet var helligt i kampen om retfærdighed. ”*Mere end nogensinde tidligere dominerede fabrikssystemet og økonomien dagspressen i efterkrigstiden. Dette gav sig i provinsen udtryk i en total omkalfatring af pressen. (...) I hovedstaden masede B.T. og Ekstra Bladet sig frem som landets største aviser, og morgenaviserne måtte tilpasse sig den nye underholdningslinje på et mindre marked.*” (Andersen 1985:377). Markedsføring blev det nye mantra, og den økonomiske semantik dominerede italesættelsen af journalistikken i tiden med bladdød og opkøb af aviser til større bladhuse.

Delopssummering

Det står klart, at perioden fra 1909 frem til 1973 var styret af en økonomisk semantik, som var gennemgribende for opfattelsen af journalistikken. Fra at have tætte politiske tilknytninger i partipressen, bevægede aviserne og journalistikken sig nu i en retning med øget selvstændiggørelse, og fra kun at fokusere på vælgere, blev læzerskaren nu set som et marked med mulighed for indtjening. Selvstændiggørelsen fra politikken betød, at medierne skulle være selvfinansierede, og at journalistikken skulle kunne betale sig. Ingen penge, ingen journalistik. Som beskrevet i den forrige fase var økonomi også til stede før 1909, men ikke som et afgørende parameter omkring dagbladenes overlevelse. Nu stod det derimod klart, at journalistikken skulle blive voksen og være selvforsynende. I perioden oplevede journalistikken sin storhedstid, men samtidig nåede den også at falde igen. I årene omkring 1950-1970 gik formiddagspressen som vist atter frem i oplagstal, men det klare billede er, at tiden fremover så sort ud for den økonomiske kobling af journalistikken i Danmark.

Periode 4 – Den videnskabelige periode år 1973-2008

I 1973 identificerer jeg det foreløbigt sidste skifte i måden, hvorpå journalistikken bliver til som semantisk form. Skiftet sætter jeg i relation til udviklingen af begrebet *Informationssamfundet*, som første gang blev beskrevet af Daniel Bell i bogen ’The Coming of Post-Industrial Society’ (Qvortrup 2001:20). Informationssamfundet dækker over et skifte i samfundssemantikken, hvor industrialiseringen har udspillet sin rolle som eneste rationale, og hvor konkurrerende samfundsopfattelser bliver mulige. Information bliver således et andet ord for den viden, der var grundlaget for både den første og den anden industrielle revolution, og som her slår igennem i journalistikken (Jensen

2001c:17). Det førte til en udvikling mod en videnskabeliggørelse af journalistikken, hvor den journalistiske kerne søges og bliver opfattet som løsningen på fremtidige problemer.

Journalistikken var nu ikke kun forbeholdt de trykte medier, men også TV, radio og senere også internettet²³ og gratisaviser²⁴ havde for alvor bidt sig fast og gjort, at indtjeningsgrundlaget var mere usikkert end tidligere tiders forestillinger. Der var stadig dalende oplagstal, og op gennem 1980'erne stagnerede avisudgivelserne, og der opstod flere fusioner på regionalaviserne. I 1989 var der kun 36 hovedblade med selvstændig redaktion tilbage i Danmark og op gennem 1990'erne blev journalisternes dominans overnyhedsformidlingen for alvor brudt (Kabel 2005:253). Annoncengangen var stor grundet konkurrencen fra TV2 og muligheden for at sende reklamer på fjernsynet, og fra 2000-2003 faldt dagbladsannonceringen med 24 % (DDF 2004). De tidligere rene bladhus lancerede nu elektroniske udgaver af deres aviser, og stordriftsfordelene udnyttedes ved blandt andet at slå trykkerierne sammen til ét fælles (DDF 2004). Den 1. januar 2003 fusionerede Politiken og Jyllands-Posten og dannede tilsammen mediehuset JP/Politikens Hus, hvilket samlede Politiken, Jyllands-Posten og Ekstra Bladet under samme tag. Jeg har i nedenstående tabel samlet oplagstallene fra 2006-2008 som beskriver den nyeste udvikling i oplagstallene, hvilket bestemt ikke er opløftende læsning.

	Politiken	Berlingske Tidende	Jyllands-Posten	B.T.	Ekstra Bladet
2006 / 1	126.380	124.550	148.715	90.360	103.558
2006 / 2	121.571	122.933	143.723	92.735	108.478
2007 / 1	116.310	123.659	140.075	87.319	97.944
2007 / 2	110.230	116.260	134.632	88.214	99.809
2008 / 1	109.588	112.983	128.920	83.739	90.649
2008 / 2	107.788	103.685	125.096	82.024	92.680

Tabel 1: Oplagstal 2006-2008 (Kilde: Dansk Oplagskontrol)

I perioden fra 2006-2008 kan man se en fortsat stagnation for avismarkedet gældende for samtlige af de store aviser i Danmark.

²³ I 1996 var 12 procent af danskerne på nettet. Det tal var i 2007 steget til 83 procent (Kilde: Danmarks Statistik)

²⁴ Den første gratisavis var MetroXpress fra 3. september 2001. Derfra kom Urban, 24timer, Dato og Nyhedsavisen til. 19. april 2007 lukkede Dato og Nyhedsavisen fulgte efter 31. august 2008.

Alt i alt er perioden præget af store ændringer i det danske medielandskab, og mediehusene og aviserne var presset på pengepungen. Som presseforsker Ida Schultz beskriver det: *"Ikke mindre væsentlig indikerer de store strukturelle forandringer omkring medieudbrud, mediekonsumtion og medieøkonomi, at dagpressens relative autonomi kan antages at have ændret sig i nyere tid"* (Schultz 2007:19). Schultz beskriver udviklingen som gående fra en omnibuspresse mod en gryende segmentpresse, som ikke kan inkorporere alle, men bliver nødt til at vælge – og derfor om en mere fragmenteret presse. Som medieforsker Stig Hjarvard udtrykker det: *"Medierne er blevet til en selvstændig institution, der på afgørende vis regulerer individernes adgang til og forståelse af både dem selv og de andre samfundsmæssige institutioner"* (Hjarvard 2001:35 i Schultz 2007:13). Der finder altså en øget selvstændiggørelse af pressen og medierne sted, hvor journalistikken ikke er en aktør underlagt andre institutioner, men hvor journalistikken skal stå på egne ben.

For journalistikken sker det et skifte fra en stærk ydre afhængighed af det økonomiske system mod en mere selvreferentiel og videnskabelig indre afhængighed. Hvis økonomien havde spillet fallit, må journalistikken klare sig selv²⁵. Tendensen til en mere videnskabelig semantik omkring journalistikken er ikke så klar som i de tidligere perioder, men der er flere indikatorer, som peger i retning af en øget selvstændiggørelse.

Den danske stat udgav i 1994 bogen 'Informationssamfundet år 2000', hvor en af konklusionerne var, at *"Vi er midt i en revolution. En global kortslutning af tid, sted, personer og processer. Samtidig eksploderer mængden og udvekslingen af information. - Midlet er moderne informationsteknologi (IT), og resultatet er en gennemgribende ændring af kommunikations- og arbejdsprocesser i hele samfundet"* (Forskningsministeriet 1994). Kommunikation gik fra at være for de få mod at være til de mange, og for journalistikken betød det, at man prøvede at finde ind til, hvad ægte journalistik var. Det førte blandt andet til flere forskerstudier omkring journalistikken, hvor man gennem videnskabelige rapporter forsøgte at finde frem til, hvordan forskellige grene af journalistikken opererede²⁶. Hvordan kunne man forstå journalistik, når den økonomiske logik ikke mere slog til?

²⁵ Det er vigtigt at være opmærksom på, at det ikke betyder, at aviser ikke tænker økonomisk mere! Aviser er her forstået som organisationssystemer og er i høj grad stadig koblet til det økonomiske funktionssystem, men økonomien bliver nu ikke set som eneste præmis for handling, men som et princip blandt andre mulige principper. Den normale praksis bliver således ikke sat som ren økonomisk, men nu også videnskabelig.

²⁶Bl.a. 'Dagsbladprojektet' fra 1996, 'Journalistica' fra 2005 og 'Fagpressen i den journalistiske fødekæde' fra 2005

Der havde i en længere periode været kritik af Danmarks Journalisthøjskole som eneudbyder af en formaliseret uddannelse for journalister, og daværende økonomiminister Marianne Jelved holdt i 1996 en tale på et møde i Danske Dagblades Forenings regi, hvor hun blandt andet talte for en mere differentieret og konkurrerende form for uddannelse af journalister (Lund 1999). I stedet for kun at uddanne dem på Danmarks Journalisthøjskole var holdningen, at udbydelse af uddannelsen på universiteterne ville tilføre journalistikken noget ekstra, som den manglede. Rektor ved Odense Universitet (senere Syddansk Universitet) Henrik Tvarnø tog kritikken til sig, hvilket i 1998 resulterede i oprettelse af journalistuddannelse både på Roskilde Universitetscenter og Odense Universitet. Journalistikken rykkede dermed fra højskolerne til universiteterne, som kunne tilbyde journalisterne en akademisk dannelse. Journalistikken blev med et videnskabeliggjort. Fra 2007 blev det muligt at læse cand. public. på Journalisthøjskolen, hvilket er en kandidatgrad indenfor journalistik, som også optager humanister og statskundskabsbachelorere, og med den øgede fokus på uddannelse indenfor journalistikken, kommer der samtidig mere fokus på efteruddannelse. Alle skal være vindere i videnskapløbet.

Journalistikken går fra at være målrettet alle ud fra tanken om omnibusaviser til nu at blive mere individuel og ramme folk der, hvor de er i forhold til en segmenteret læserskare. Det handler i ringere grad om et økonomisk marked, men i højere grad om at servicere læserne i forhold til forskellige fragmentationer, og der skabes en presse, som er mere nicheorienteret, som har en klar redaktionel profil lagt for dagen, og som satser målrettet. Begreber som medborgerjournalistik og fagjournalistik opstår, hvor journalisten skal stikke fingeren i jorden og skrive om det, borgerne interesserer sig for. I stedet for at skubbe historierne ud til borgerne, hiver de historierne ind fra borgerne til medierne. Samtidig gælder det om at have et vist vidensgrundlag for at kunne videregive og checke op på den stigende mængde af kommunikation. Grundet den stigende tovejskommunikation, som bliver mulig gennem internettet, er det i højere grad end tidligere muligt at indgå i dialog med læseren og få indsigt i deres holdninger: *"Læserne, som nu også bliver brugerne, får en aktiv plads i spalterne og debatten"* (Information 2006).

Den selvstændige journalistik kommer i fokus i flere beskrivelser af medierne i dag. *"Medierne er blevet selvstændige aktører, vi har en selvstændig nyhedsinstitution, journalistikken er blevet selvstændiggjort."* (Schultz 2007:12). Et eksempel på dette kan vi blandt andet se i forbindelse med den tidligere kobling til det politiske system. I dag ser den anderledes ud, så *"... den politiske nyhed*

skabes på grundlag af professionelle kriterier for nyhedsværdi, ubundet af de politiske institutioners formelle regelsæt, dagsorden, tidsrytme og aktørkreds” (Kjær et al 2000).

Der finder altså en øget selvstændiggørelse sted, hvor egne kriterier bliver gældende for udvælgelsen af journalistisk relevans, og kriterierne bliver i højere grad selvskabte. Luhmann opstiller forskellige kriterier for nyhedsjournalistikken af i dag, som er med til at selekttere i de uendelige informationsstrømme. Kriterierne bygger som nævnt i teoriafsnittet på blandt andet overraskelse, konflikter, kvantiteter, nærhed, normbrud, aktualitet og meningsytringer. Det er altså ikke længere politikens partiprogrammer eller økonomiens formkalkuler, som dominerer udvælgelsen, men journalistikkens egne udvælgelseskriterier *netop* som egne udvælgelseskriterier i en løbende erfaringsopbyggende af fælles anerkendte kendsgerninger (Qvortrup 2002:150).

For journalistikken gælder det nu ikke kun om at skabe historier, som sikrer indtjeningen, men om at skabe en fællesverden sammen med borgerne og sammen med samfundet. *”Distancen mellem medierne, samfundet og mediebrugerne bliver stadig kortere i takt med, at grænserne og værdierne i samfundet flyttes, og massemedierne indlejres i for eksempel politik, kultur og industri på nye måder.”* (Kabel 1999:12). Hvor bladhusene tidligere havde patent på journalistikken, er journalistikken langsomt, men sikkert begyndt at betræde nye veje. *”Som en følge af informationssamfundet er massemedierne og nyhedsformidlingen i dag indlejret i samfundet på nye måder. Medierne befinder sig ikke udenfor som mere eller mindre neutrale formidlere af informationer.”* (Kabel 2005:252). Journalister hører ikke mere kun til på avisen, men i lige så høj grad i kommunikationsafdelinger, PR-virksomheder og i det offentlige og det private erhvervsliv. Aviser er ikke kun papirtryk, men i lige så høj eller højere grad elektronisk information til samfundet om samfundet, hvor konkurrencen mellem mediehusene, medieformene og kommunikationsvirksomheder er markant skærpet (Kabel 2005:253).

Delopssummering

Det er ikke nemt at analysere på en periode, man sidder midt i, men semantikken i den 4. periode går i retning af selvstændighed, videnskabeliggørelse og frigørelse. Journalistikken bliver sat som værende mere fri fra tidligere tiders bindinger, men kommer samtidig i tvivl om sit eget selvskabte grundlag. Det handler om selvskabelse, om videnskabeliggørelse og om at gentænke, hvad journali-

stikken egentlig er for en størrelse. De før så fast koblinger til systemerne bliver mere løse, og man ser nu en langt bredere kobling til flere forskellige rationaler end tidligere. Journalistikken er blevet fri til at definere sig selv.

Opsummering

Det er nu på tide at binde en sløjfe på den diakrone semantiske analyse. Som jeg har vist bliver mening kondenseret ned i semantiske former på fire måder fra første periode fra 1665 frem til 2008. I nedenstående skema har jeg vist, hvordan udviklingen kan beskrives i den diakrone analyse.

	Periode 1: 1665-1848 Den censurerende periode	Periode 2: 1849-1905 Den politiske periode	Periode 3: 1905-1973 Den økonomiske periode	Periode 4: 1973-2008 Den videnskabelige periode
Semantisk reference	Censuren	Det politiske funktionssystem	Det økonomiske funktionssystem	Det videnskabelige funktionssystem
Differentieringsform	Stratifikatorisk differentiering	Funktionel differentiering	Funktionel differentiering	Funktionel differentiering
Binær kode	For oven / for neden (hierarkisk)	Magtoverlegen / magtunderlegen	Betale / ikke-betale	Sand / falsk
Lægmandsrelevans (Hvem bliver journalistikken relevant for?)	De gejstlige	Vælgere	Markedet	Segmenterede og selvvalgte kriterier
Journalistiske rammeudfyldelser	Fokus på ydre forhold	Fokus på indre forhold	Fokus på ydre forhold	Fokus på indre forhold

Tabel 2: De diakrone analyseresultater

Den semantiske analyse viser, at transformationen af semantikken i første periode er stærkt domineret af en stratifikatorisk samfundsorden. Skellet mellem overklassen og underklassen var det fremherskende, og for journalistikken betød det, at muligheden for selvskabelse lå på et lille sted. I stedet blev det reskripter, kontrol og lovgivningen, som meningsudfyldte rammerne for den endnu undertrykte journalistik. Med enevældens fald og underskriften på Grundloven 1849 blev journalistikken givet mere fri i forhold til ytringsfriheden. Lovgivningen var stadig til stede som et øverste loft, men muligheden for større sensibilitet overfor det omkringliggende samfund forøgedes betragteligt. Nu var det politikken som blev journalistikkens 'naturlige' følgesvend, og som var dominerende i forhold til meningsudfyldelse af journalistikbegrebet. De stramme tøjler fra enevælden var

løsnet, og nu skulle kampen om magten i Danmark stå. Her spillede journalistikken en rolle som spredder af partipolitiske budskaber formateret gennem partiprogrammer og politiske lederes idealer for landets bedste. Det handlede om magt, og kampen blev ført i partipressen som en kamp om oprustning og overbevisning af vælgere. Politiske ideologier satte skellet mellem de forskellige aviser, og fra at have en regering og en opposition blev to snart til fire. Firebladssystemet var en realitet.

I 1905 så vi, hvordan en rejse til USA og en visionær redaktør var med til at realisere en ny semantik for journalistikken. Cavling havde med Politiken rekonstrueret en gammel avis til en ny. I stedet for partipolitiske bindinger, som satsede på overbevisning og holdningsjournalistik, gik næste periode ud på det modsatte. Den økonomiske semantik var altovervejende for omnibussen, og nu var det indtjening, industrialisering og illusionen om den frie journalist, som var bestemmende for journalistikken. Økonomien vandt hurtigt indpas i de resterende redaktionslokaler, og kampen foregik nu ikke blandt vælgere i den politiske arena, men på det fri marked. Op gennem 1960'erne kom der et gennembrud i populærpressen, som symboliserede en ny, presset økonomisk situation. Der kom konkurrence fra både radio og tv, og situationen strammede til helt frem til 1973, hvor en ny periode identificeres. Den nye fase vil jeg betegne som videnskabeligt inspireret, hvor journalistikken begynder at stå på egne ben i en kobling til det videnskabelige funktionssystem. Grundet den øgede konkurrence begynder den tidligere tro på økonomiseringen af journalistikken at svigte, og i stedet træder en form for selvskabelse i karakter. Journalistikken begynder at tvivle på det fremmedreferentielle grundlag og taler i stadig større grad om selvskabelse af den journalistiske semantik i forhold til det videnskabelige.

Det skulle stå klart, at samfundssemantikken og den journalistiske semantik står i et klart forhold til hinanden. Med offentlighedens spirende formation under enevælden ser vi en journalistik, som i høj grad er baseret på en hierarkisk orden mellem de rigtige aviser, som havde kongens tilladelse, og de forkerte aviser. Der var klare grænser for ytringerne, og der blev sjældent stillet spørgsmålstejn ved grænsedragningerne. Med Struensee ser vi en begyndende frigørelse, men også han vender tilbage til en kontrollerende semantik, og først med enevældens fald ser vi en begyndende funktionel differentiering. Først sker det med politikken, hvor staten udvikler sine egne interesser over for samfundet, og politik bliver autonomt (Schuldt 2006:46). Journalistikken knytter til at begynde med an til politikken, men langsomt begynder politikkens egenlogik at stå i vejen for journalistikken, som dermed knytter an til økonomien i stedet. Med den nye industrialisering begynder økonomien at

stabilisere sig omkring egen kode, og langsomt ser vi igen et skifte væk fra den stærke økonomiske strukturelle kobling mod en mere videnskabelig samme.

Jeg vil for nu forlade den diakrone analyse, men i diskussionen vil jeg samle op på resultaterne og diskutere den i forhold til den synkrone analyses resultater. Næste afsnit omhandler således analysestrategien for den synkrone analyse.

Synkron analysestrategi

Mellem begreb og modbegreb

Med følgende afsnit vil jeg beskrive, hvordan jeg konstruerer iagttagelsesapparatet for den analyse, jeg har kaldt den synkrone analyse. Ved de fremanalyserede perioder fra den diakrone analyse fik jeg en idé om, hvordan rammen over tid er sat for journalistikken som en kondensering af mening. Jeg viste, hvordan journalistiksemantikken har ændret sig over tid fra en stratifikatorisk kobling over en politisk. Derefter viste jeg, hvordan den politiske kobling blev udskiftet af en økonomisk, og derefter, hvordan troen på og tilslutningen til det økonomiske rationale dalede og åbnede for en videnskabelig semantik, som i dag er dominerende.

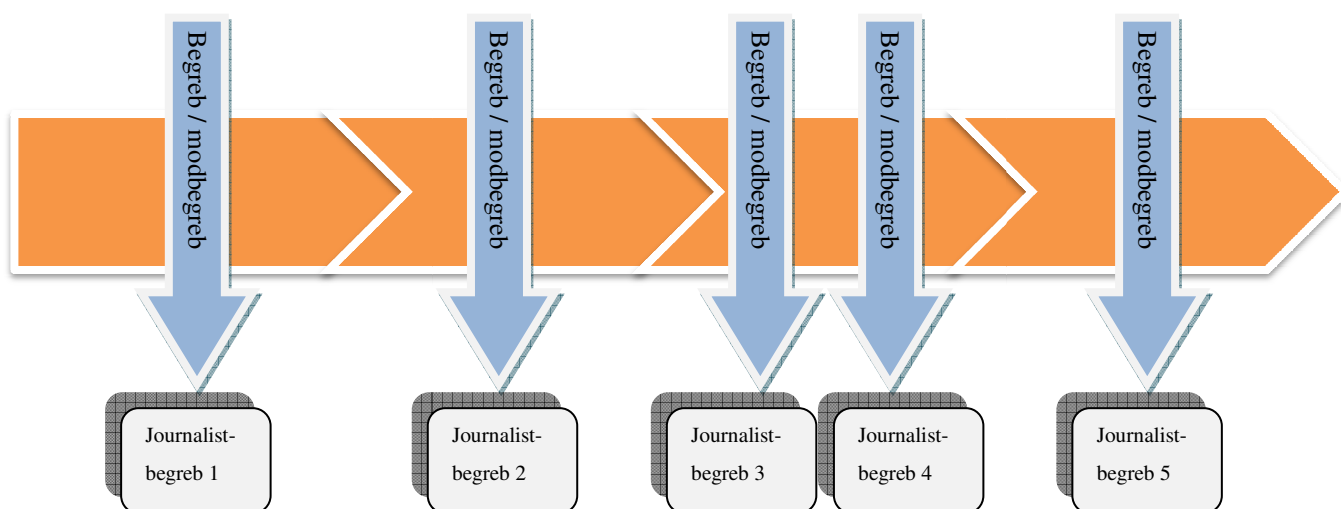
Min erkendelsesinteresse for næste analyse er, hvordan et begreb om journalistens kontingensformel bliver sat forskelligt i relation til den diakrone analyse, og til at undersøge det har jeg valgt at lade mine iagttagelser lede af forskellen mellem begreb og modbegreb. Ambitionen for analysen bliver at redegøre for, hvordan journalisten bliver sat som journalist og i forhold til hvilke modbegreber. Ethvert begreb er kun, hvad det er i forhold til et modbegreb eller sagt mere systemteoretisk: et begreb er enheden af forskellen mellem begreb og modbegreb. Når jeg semantikanalytisk vil undersøge, hvordan et begreb om journalisten bliver indholdsudfyldt, bliver jeg altså nødt til at have en idé om, hvordan et begreb iagttages som enheden af forskellen mellem begreb og modbegreb. Et begreb er en form med en specifik yderside og kun derved bliver begrebet til som begreb²⁷ (Ander- sen 1999:113). Kun grundet begrebets modbegreb kan begreber fremkomme som begreber. Hvis vi fx hæfter os ved begrebet 'chef', så opstår det kun som sådan, fordi man også kan være en underordnet 'medarbejder'. Ingen underordnede, ingen chef. I en 1. ordens iagttagelse er det kun begrebers inderside, som lader sig vise. Man kan altså ikke iagttage begrebets yderside, som sammen med indersiden udgør begrebets form. Hvis man derimod foretager 2. ordens iagttagelser af begreber, er det muligt at iagttage både indikationen og forskellen, som tilsammen udgør begrebet – i dette tilfælde et begreb om journalisten.

Jeg vil i denne analyse også kort redegøre for konditioneringen af min analytiske forskel, for problemet her bliver, hvordan jeg klart kan dømme journalistbegreb, når et sådant ikke er præcist fastlagt udefra. Jeg har valgt at sige, at det er systemet selv, som skal sondre mellem begreb og modbe-

²⁷ Det til forskel fra former, hvor ydersiden er uspecifik. I de tilfælde har vi at gøre med genstande og ikke begreber.

greb, før de får relevans for en begrebsliggørelse af journalisten i analysen. Det betyder ikke, at systemet selv behøver reflektere over forskellen, men gennem 2. ordens iagttagelser skal det være muligt at vise forskellen, som indikationen bygger på. Det er således gennem iagttagelser af systemets iagttagelser, at et begreb om journalisten og derigennem journalisten kontingensformel træder frem som enheden af forskellen mellem begreb og modbegreb.

Nedenfor har jeg forsøgt at visualisere den synkrone analyses bevægelse i forhold til den tidligere diakrone analyse (markeret med orange). Den synkrone analyse foretager snit i perioderne og undersøger, hvordan journalisten bliver til i hver af perioderne.

Figur 3: Den synkrone analysestrategi

I følgende analyse vil jeg med udgangspunkt i de fremanalyserede periodificeringer vise, hvordan det semantiske begreb om journalisten bliver sat forskelligt og i forhold til forskellige modbegreber. Sigtet er, at jeg ved iagttagelse af journalistbegrebet kan belyse, hvordan kontingensformlen bliver sat for journalisten. Hvor den diakrone analyse blev styret af forskellen mellem mening og kondenseret mening, bliver den synkrone analyses forskel begreb/modbegreb.

Jeg har valgt at opdele analysen sådan, at jeg i hvert afsnit fremanalyserer et journalistbegreb, og dets respektive modbegreb bliver således ofte tidligere tiders forældede journalistbegreb. Derfor vil den første periode fungere som modbeskrivelsen til den anden periodes begreb. Samtidig kan jeg gennem min empirilæsning se, at den diakrone økonomiske analyseperiode (periode 3) ikke afgræn-

ser et singulært, men to vidt forskellige journalistbegreber. Det får den konsekvens, at den synkrone analyse vil bestå af fem afsnit i stedet for fire. Jeg vil begynde med at analyse journalistbegrebets tilblivelse i den første diakrone analyseperiode kaldet *den censurerende periode*.

Den synkrone analyse

Fase 1- Journalisten som refererende

Det første journalistbegreb, jeg vil beskrive, tager som sagt sit udgangspunkt i den censurerende periode. Begrebet journalist i en moderne forståelse fandtes ikke endnu, men en journalistfunktion var stadig til stede i samfundet. Med et begyndende begreb om offentligheden blev det journalistens rolle at videreformidle enevældens budskaber og fastholde kongemagten i forhold til de gejstlige. I Danmark foregik udviklingen således til at begynde med primært mundtlig baseret som amnestuehistoriefortællinger og viser (Jensen 2001a:27). De første danske aviser kom som tryk med nyheder fra Tyskland og Frankrig en gang ugentlig, men allerede med den skånske krig i 1675-1679 skete der en regulering af nyhedsstoffet, og de loyale hofboghandlere overtog aviserne (Thomsen 1988:25-27).

Den skrevne litteratur kom i bogstaveligste forstand fra oven og omhandlede salmer, prædikesamlinger, katekismer og opdragende skrifter, hvilket blev udbredt af det bedre borgerskab og kirken, men underlagt den kongelige dominans, som var indtruffet efter enevældens indførsel (Jensen 2001a:31). Egentlige journalister var ikke til, for det handlede mest om oversatte tekster fra Tyskland, og nyheder var heller ikke noget, man nedskrev, men noget man i højere grad formidlede mundtligt. De skriftlige kilder, som ikke kom ovenfra – herunder skillingsviser, folkebøger og flyveblade, blev anset som en risiko for enevælden, og censur blev løsningen. De mundtlige overleveringer derimod blev udbredt gennem sladderkællinger på markedet, og skillingsviserne var egentlig bare markedsviser, som var blevet nedskrevet af forfattere. Man så i perioden også en begyndende nyhedsrelevans i det trykte, men forfatterne bag det trykte skulle stadig være venligssindet mod kongen og enevælden.

I forlængelse af Struensees oprør blev al ”... *Udraaben og Syngen paa Gaden med Viser, Bøger, Almanakker og Fortællinger, trykte eller skrevne*” forbudt, så den journalistiske integritet havde generelt snævre kår (Jensen 2001a:38). I stedet var moralske almanakfortællinger om udbredelse af den rigtige levevej højt sat, og udbredelsen skete stadig fra borgerskabet og kirken: ”*Tidsskrifter og ugeblade med både moralsk belæring og oplysende stof var begyndt af udkomme (...) De blev skrevet, udgivet og fortrinsvis læst af det bedre borgerskab*”, hvilket igen bevidner om den stratifikatoriske samfundsdeling, vi så i journalistikken knytte an til i den diakrone analyse (Jensen 2001a:50).

Journalisten var teologen, bogtrykkeren eller professoren, og man skulle have privilegium for overhovedet at trykke udgivelser. Journalistfunktionen blev til som forfattere, der havde den eneste rigtige mening (kongens mening), som havde den rigtige slægt (bogtrykker- og avisprivilegier blev videregivet med slægten), og som kunne udbrede dette til en større kreds af undertrykte mennesker.

Som eksempel udkom 'Den Danske Mercurius' for første gang i 1660, hvis eneste formål var at styrke den nyetablerede enevældes interesser. Avisen blev til gennem hofdigtere, og kongen bestemte indholdet, så det talte kongens sag bedst (Jensen 2001a:72). Med 'Kiøbenhavnske Danske Post-Tidenders'²⁸ første udgivelse i år 1749 var den dominerende form notitser, som kort registrerede og videregav faktuelle oplysninger. Der var selvfølgelig også en modstand mod den censurerende og kontrollerende tilgang til udgivelserne, men der blev slået hårdt ned på overtrædere. En af dem som blev ramt, var N. S. F. Grundtvig, som i 1825 udgav pamfletten 'Kirkens Genmæle'. Pamfletten blev til i protest mod professor H. N. Clausens værk 'Catholicismens og Protestantismens Kirkeforfatning', som ifølge Grundtvig havde et forkert kirkesyn, og for den forseelse anlagde Clausen en sag om injurier mod Grundtvig. Clausen vandt retssagen på trods af stor udbredelse og opbakning til Grundtvig fra mange jævne lægfolk. Straffen, som Grundtvig blev idømt, lød på livscensur mod udgivelser (Skipper et al 2002:272)²⁹.

Journalistbegrebet blev altså i denne første periode sat som en videreformidler af royalt besluttede faktuelle oplysninger uden mulighed for egen indblanding. Selve ordet journalist var ikke til stede, men funktionen af den, som informerede i forhold til masserne, var opfundet, og dem, som gjorde dette, var godkendt på forhånd. Masserne var dog så meget sagt, for udbredelsen af informationen var primært forbeholdt dem, som fra fødslen havde den rigtige status og de rigtige forbindelser. Det journalistiske stof blev udgivet sagligt og holdt i stram snor, så kun den virkelighedsopfattelse, der blev konstrueret af enevælden, blev videreformidlet. Overholdt man ikke spillereglerne, kom det ikke til udgivelse, og som jeg viste i den diakrone analyse kunne det føre til fængselsstraf og endda dødsstraf at krydser klinger med enevælden

Nedenfor har jeg forsøgt at sætte meningsudfyldelsen af journalistbegreber på skema.

²⁸ Senere Berlingske Tidende

²⁹ Censuren blev dog ophævet 24. december 1836. Grundet Grundtvigs gode forhold til hofdamerne var det muligt for dem at smigre sig ind hos kongen og derigennem lykkedes det Grundtvig at få ophævet livstidsstraffen.

Journalisten som ensidig referent	
Begreb	Modbegreb
Loyalitet mod enevælden	Loyalitet mod kirken
Formidler af sandheden	Formidler af den kristne tro
Bekræftende fra oven	Bekræftende fra biblen
Censureret	Moraliserende
Den undertrykte referent	-
Opretholder af samfundsorden	-

Tabel 3: : Begrebsliggørelse i fase 1

Som nævnt leder en synkron semantisk analyse efter begrebet og deres modbegreb, og uden et modbegreb kan begrebet ikke vokse frem. Derfor er feltet 'modbegreb' udfyldt i forhold til det journalistbegreb, som var til stede under kirkens dominans. Her var det kun religiøse tekster, som var sigtet for trykpressen og teksterne var i høj grad moraliserende i forhold til det rigtige liv. Religionen var der ikke tidligere gennem de mundtlige overleveringer blevet stillet spørgsmålstejn ved, men med trykpressen skete der et skifte, så religionen ikke kun foregik i kirken, men nu også i befolkningens private hjem. Religionen gik fra at være et fællesanliggende til et personligt samme. Man kan samtidig se, at journalisten i lyset af den begyndende offentlighed blev til som én, der kunne udbrede information bestemt af enevælden i stedet for kirken og gennem censuren var det muligt at fastholde en entydig informationsstrøm, som ingen såede tvivl om.

Fase 2 – Journalisten som agiterende

Efter enevældens fald ser vi, at en ny begrebsliggørelse af journalisten begynder at spire. Journalisten blev til at starte med primært sat lig politikerne, fordi forestillingen om partierne ikke var slået igennem endnu. Personpolitikken var i centrum, og dem, som skulle udbrede budskabet, var politikerne selv. Dog så man en opblomstring af partierne, hvilket langsomt ændrede forestillingen om journalisten. Frigørelsen fra de tidligere stramme bånd mod en mere fri meningsudveksling sammen med den teknologiske udvikling havde den betydning, at en egentlig selvstændiggørelse af journalistbegrebet kunne begynde at forme sig (Thomsen 1989:34).

Fra at have indtaget en rent refererende rolle skulle journalisten nu indtage rollen som overbeviser. Journalisten blev agiterende og fra at få leveret budskabet direkte fra toppen af samfundet, kom det rette budskab nu fra de partipolitiske programerklæringer. Hver af de fire partier havde hver deres presse, og journalistens funktion blev ”... *opretholdelse af Stemningen blandt det læsende Publikum for det Parti, den tilhører*” (Pedersen 1950:29). Nye journalistiske begrebet som ’referat’, ’ræsonnement’ og ’leder’ kom til, og de ændrede den måde, aviserne og ikke mindst journalisterne kunne udtrykke sig på. Partiaviserne bragte nu dagligt eller ugentligt referater fra de politiske forsamlinger til at udbrede de politiske budskaber, og hver avis havde deres synspunkt på referatet, hvilket gør, at det ændrer karakter i forhold til referencen, som var udbredt i den forrige censurerende periode. Læste man fx et referat fra Socialdemokraternes kongres i Berlingske Tidende, ville referatet blive gengivet med tydelig markering af alt det dårlige, dette ville medføre. Samme referat ville i Socialdemokraten blive rost til skyerne og set som den korrekte måde at drive politik på. Ræsonnementerne virkede på samme måde. Her forsøgte man at konstruere kausale sammenhænge for på den måde at skabe logiske slutninger for partiernes bedste. Lederen var derimod redaktørens spalte, og den blev brugt som en måde, hvorpå den enkelte politiker (redaktøren) kunne udtrykke sin personlige holdning til tingenes orden, hvilket ikke tidligere var set. Her kunne vigtige person- og lokalpolitiske emner bliver kørt stort op, og lederen var derfor et stærkt redskab for redaktøren ud i agitationens kunst. Holdningsjournalistikken var den nye journals varemærke.

Den danske presse af samtiden blev rodfæstet som en meningspresse, og sigtet var udelukkende at opruste og ændre opinionen i samfundet. Avisernes opgave var således at udtrykke ”... *de folkelige bevægelseres politiske og kulturelle interesser, og de bidrog samtidig aktivt til at forme bevægelserne.*” (Jensen 2001b:23). I slutningen af det 19. århundrede var aviserne stadig små foretagende, og der var ikke mange ansatte på de enkelte aviser. De journalister, som var tilknyttet, havde jobbet som sidebeskæftigelse, og det var ofte unge studerende, som brugte det som mulighed for at komme i mesterlære. Mesterlæren kom i stald gennem partiforeningerne, og på den måde sikrede man sig, at de fremtidige journalister havde de rette politiske idealer. Var de endnu ikke medlem af partiet, var det ikke ualmindeligt, at redaktøren bad journalisten om at blive det hurtigst muligt (Øgendahl 1995:15).

Journalisten blev sat som arbejderen, der udførte de af redaktøren udstukne opgaver uden spørgsmål, og man kan lidt karikeret sige, at hvor det tidligere var kongen, der satte loven for informationsudbredelsen, var det nu redaktøren. Det, som gjorde en journalist, var altså praktisk erfaring.

Den arbejdsomme håndværker, som kendte faget, og som hurtigt kunne navigere i faget. Refleksioner omkring den rolle, journalisten indtog, var ikke videre udbredt i begrebsliggørelsen af den agiterende journalist, for det var redaktøren og dermed politikerens og det politiske stof, som var midtpunktet. *”Den korrekte linie sikredes gennem bladets vedtægter eller ansættelse af redaktører med det rette politiske ståsted, og kontrollen opretholdtes gennem de respektive redaktørforeninger”* (Øgendahl 1995:90). I flere tilfælde var aviserne af en sådan størrelse, at den eneste journalist som var ansat, var redaktøren, og denne var i de tilfælde ofte byens borgmester eller en rigsdagspolitiker (Thorsen 1947:88). Journalisten behøvede ikke nødvendigvis være en vidende eller vis mand, for man kunne ikke erhverve sig journalistiske kundskaber gennem uddannelse og viden. Enten havde man evnen til at være journalist, eller også havde man det ikke, og som håndværker oparbejdede man erfaring til journalistfaget gennem praktisk udførsel. Det altafgørende var hurtighed, håndværk, flair og mesterlære (Thorsen 1951:97).

Som jeg har vist, bliver journalisten med det agiterende journalistbegrebet sat som mindre kuert end tidligere. Fra at have været under stram enevældig kontrol, kunne man nu udtrykke politisk forskellige holdninger, og der var ikke kun én sandhed, men flere sandheder alt efter partitilknytningen. Praktikken blev nu set som vejen til journalistfaget, og billetten for indgangen var partiindmeldelse. Nedenfor har jeg i skemaform vist, hvordan det agitoriske journalistbegreb bliver sat, og hvordan den tidligere periodes journalistforestilling i flere tilfælde bliver brugt som modbegreb.

Journalisten som agitator	
Begreb	Modbegreb
Loyalitet mod partierne / redaktøren	Loyalitet mod enevælden
Partipolitiske sandheder	Formidler af sandheden
Soldat for samfundsordener	Opretholder af samfundsordenen
Politikloyal agitation	Royal reference
Journalist mod vælgerne	Journalist for det bedre borgerskab
Talent for journalistisk håndværk	Medfødte journalistiske evner
Praktisk mesterlære	Uddannelse
Bibeskæftigelse	-

Tabel 4: Begrebsliggørelse i fase 2

Den næste fase jeg vil beskrive, tager udgangspunkt i den økonomiske periode jf. den diakrone analyse. Som jeg påpegede i optakten til dette afsnit, har jeg i empirilæsningen identificeret to forskellige journalistforestillinger, så jeg har valgt at opdele den økonomiske periode i to faser. I den efterfølgende diskussion vil jeg forsøge at reflektere over, hvordan de to forskellige forestillinger relaterer sig til udviklingen i den diakrone analyseperiode. De to faser kalder jeg henholdsvis fase 3.1 og 3.2.

Fase 3.1 – Journalisten som objektiv

Denne første del af tredje fase tegner et journalistbegreb, som ændrer sig radikalt i forhold til det tidligere agiterende ideal. Med Henrik Cavlings dækning af Krudtfabriksulykken i Donse i 1882 og Herman Bangs reportage fra Christiansborg slotsbrand i 1884 begyndte et nyt journalistbegreb at forme sig. Idealet var reporterende, og journalisten bliver nu ikke sat som én med holdninger, men som én uden. I stedet for at søge det agiterende og fastholde vælgere, skulle man nu kun udføre nøgterne beskrivelser. Følgende eksempler er fra henholdsvis Cavling og Bang og viser, hvordan journalisten konstrueres som begreb:

”... oppe i Luften har de to 16-årige piger faret forbi den ulykkelige Arbejder, der fra Øst til Vest blev kastet ud over en Græsmark, hvor han fandtes Side og Side med en kæmpemæssig Graasten. Han har mistet Fødderne og Halvdelen af Hovedet, Hjernen er slikket helt ud af den hvide, hule Skal, og hans Legeme er saa tæt, saa tæt spækket med Træsplinter. Ud fra de forrevne Bukser stikker Benpipeperne.” (Cavling 1882)

Her er det tydeligt, at det handler om beskrivelse af samtiden uden bedømmelse i forhold til politiske standpunkter. Citatet er også fri for moraliseringer og andre meningstilkendegivelser, hvilket udgjorde journalisten af samtiden.

”Klokken halv syv bragtes mig Budet. Der blev en urolig Støi paa Gaden, og mens jeg styrtede ud, samlede Folk sig i Portene, udenfor Husene; der paakom En en dump Angst som overfor et sig nærmende Jordskælv. Himlen flammede, og man ser allerede Lyshavet ligesom en Purpurstrøm

isprængt med mørk Røg. Ved Frue Kirke faldt Funkerne som en Regn. Men endnu vidste ingen, hvor Ilden var. Man raabte "Kristiansborg"." (Bang 1884)

Begge de to artikler vidner om noget andet, noget nyt. Det handler for journalisten om objektivt at reportere alt, hvad der sker, uden at ræsonnere på det hændte. Cavling beskriver, hvad han kalder et panoramasyn og uden tolkning kontruerer de begge en illusion af hændelsen 'som den skete'. Hvor partijournalisten tidligere havde domineret, begyndte en politisk fri journalist at rejse sig, og Cavling tog første skridt ved at smide politikkerne ud fra avisen med overtagelsen af Politiken 1905 (jf. den diakrone analyse). Nu var det ikke vælgerne, men alle mulige læsere, som skulle indfanges, og for at give udtryk for en klar afpolitisering af journalistikken blev idealet sat som den rene objektivitet. For journalisten betød det, at den rene kontemplation var efterstræbt³⁰. Det gjaldt om at glemme sig selv som journalist. På første danske Journalistkongres i 1901 står der følgende om pressen: *"Den skulde bringe upartiske Referater, i det hele taget være objektiv og saglig, udbrede nyttige Kundskaber, ikke angribe Modstandere med Vittigheder, udelukke Sensationer og holde alt, der smagte af Skandale, borte fra Spalterne"* (Thorsen 1951:95). Den nye journalist skulle holde sin ryg fri, men set i lyset af den diakrone analyse vil jeg påstå, at det var udtryk for en signalreaktion i opposition til den tidligere politisk dominerede journalist. Ved at påkalde sig objektivitet var man jo netop ikke politisk farvet, og man kunne dermed slå fast, at alle kunne læse avisen, som var politisk frigjort (Thorsen 1947:180). Dermed åbnede man op for en større verden end tidligere og til en større mulig indtjening end tidligere. *"Avisen ville takkes læsere af alle partifarver, og et af midlerne var "objektivitet". Ved hjælp af det, og ved at holde kommentarer og nyhedsstof adskilt, kunne man blive accepteret som neutral og troværdig også hos læsere med andre politiske opfattelser"* (Meilby 1996:76). Økonomi blev vigtigere for avisen end tidligere, for ved at klippe båndet til de politiske partier skulle aviserne nu selv være ansvarlig for overskuddet. Denne forskydning mener jeg også har betydning for etableringen af objektivitet som ideal.

Ved at vende sig mod markedet blev verden konstrueret som værende større end tidligere, og hvor det tidligere journalistbegreb var afventende og afhængig af politiske konferencer og referater, hentedes journalisten nu selv nyhederne derude. Også fordi emnerne nu ikke kun var snævert koblet til politikken, blev en bredere vifte af emner pludselig interessante. Tidligere havde avisen primært trykt politisk og kulturstof, som interesserede de respektive partiers vælgere, men avisen begyndte

³⁰ Begrebet 'kontemplation' stammer fra latin og betyder betragtning. Det henviser i dette tilfælde til, at skellet mellem iagttagelse og det iagttagede forsøges at negligeres, så kun 'den rene, objektive observation' står tilbage.

nu også at videreformidle deciderede nyheder, services og videnskabeligt stof (Jensen 2001b:40). De nye værktøjer for journalisten var kronikken, interviewet og reportagen. Med kronikken blev det muligt at lade læseren selv komme til orde og dermed fungere som talerør for folket og (ikke kun politikerne), og med interviewet fik man en ny mulighed for at belyse hele samfundet både fra oven og – set i lyset af industrialiseringens bitre bivirkninger – især også fra neden. Journalisten bliver med interviewet sat som den, der aktivt vælger, hvordan verden skal formateres, og hvordan emner bliver gjort relevante. Reportagen fik samme funktion, for ved brug af den som journalistisk værktøj var man stadig nødsaget til at vælge, hvordan og hvor reportagen skulle finde sted. Det naturlige var for den tidligere journalist at koble sig til politiske institutioner og forsamlinger, men de grænser forsvandt med koblingen til det økonomiske funktionssystem, hvor avisernes indtjening på lang sigt i højere grad kom fra annoncer og løssalg. Avisens overlevelse og dermed indtjening var afgørende for udvælgelseskriterierne.

En stigende selvstændiggørelse blev også set i fastsættelsen af journalisten. Hvor mesterlære tidligere var den eneste vej frem, blev der nu sideløbende udbudt journalistkurser i Århus, og med den senere etableringen af Danmarks Journalisthøjskole kunne man for første gang tale om en institutionalisering af journalisten. Dog var der stadig fokus på overlevering af praktisk erfaring og det var stadig sådan, at adgangen til at udføre journalistik ikke måtte gøres afhængig af bestemte eksaminer. Alle kunne i princippet bliver journalist uden nogen form for frasorteringsmekanismer (Thorsen 1951:96). Journalisten blev i høj grad stadig til gennem mesterlære og blev sat som en praktiker, som kunne håndtere håndværket. Man skulle føle og leve for journalistikken og ikke mindst tjene det rene retfærdighedspunkt (Thorsen 1947:111). Uddannelsen fokuserede derfor endnu ikke på teoretiske overvejelser omkring journalistrollen, men rettede opmærksomheden på praktiske værktøjer og på at opøve kendskab til interviewet og reportagen.

Det journalistbegreb, som her bliver optegnet i relation til den diakrone analyse, er strukturelt koblet til et økonomisk rationale, og objektiviteten og kontemplerationen bliver set som en metode, hvorpå man kan vende sig mod markedet i stedet for vælgerne. Ved at påkalde sig neutralitet var det muligt for journalisten at skrive om hvad som helst så længe, der var salgstal i det. Nyhederne blev nu hentet derude i stedet for at blive skabt af politikere i lukkede mødelokaler, og det handlede om at gemme kontingensen væk i en konstruktion om den objektive journalist. Objektivitet er her helt centralt, fordi det har været med til at dominere journalistbeskrivelsen i lang tid fremover og blevet brugt som kontingensformel i mødet med kritik. Jeg har dog vist, hvordan det bliver til i to forskel-

lige retninger: et som peger tilbage i fortiden og de politiske idealer om agiterende journalistik og et andet, som peger mod fremtiden i retning af øget indtjening for den enkelte avis. Nedenfor har jeg skematiseret udviklingen for journalistbegrebets meningsudfyldelse.

Journalisten som kontemplator	
Begreb	Modbegreb
Reporterende	Politisk refererende
Loyal mod redaktøren	Loyalitet mod partierne
Neutral observatør	Partipolitiske sandheder
Objektiv	Subjektiv
Kontemplation	Politikloyal agitation
Bredt emnevalg	Snævert politisk emnevalg
Henter nyheder	Viderebringer politiske skabte nyheder
Målrettet markedet	Målrettet vælgerne
Begyndende praktisk uddannelse	Optræning i journalistisk håndværk
Fuldtidsarbejde (profession)	Bibeskæftigelse

Tabel 5: Begrebsliggørelse i fase 3.1

Fase 3.2 – Journalisten som rationel

I perioden fra 1950 frem til 1973 var Danmark, med fremkomsten af ny teknik i forlængelse af 2. Verdenskrig, gennem det som betegnes den anden industrielle revolution. Journalisten begyndte at blive beregnende i forhold til relevanskriterier og grundet den øget konkurrence på mediemarkedet, begyndte det økonomiske rationale at blive yderligere dominerende. *”Det eneste Kriterium for journalistisk Dygtighed bliver Evnen til at sætte Oplaget i vejret”* (Thorsen 1951:197). Konkurrencen fra flere sider begynder at blive et problem for den skrevne journalistik. Specielt efter fjernsynets indtog som nyhedsmedie og i kølvandet på omnibusavisens kritiske salgstal og generel nedgang i oplagstallet, begynder et nyt, mere kalkulerende journalistbegreb af dukke op.

Man begyndte at rationaliserer sig frem til de gode historier, for de gode historier var lig de indbringende historier, og fra at bruge objektivitet og kontemplation som idealer var det nu tilstræbt objektivitet og fairness, som var i fokus. Grundet sensationspressens krænkelse af sandheder og den gode

moral blev der i 1939 indført et straffelovstillæg, som kundgjorde, at der nu var fængselsstraf for bevidst usande historier (Thomsen 1991:66). I 1960 kom ydermere 'God presseskik i pressens omtale af straffesager', og fra 1964 blev det muligt for Pressenævnet at tage sig af verserende uoverensstemmelser i forhold til den gode presseskik. Illusionen om nyheden som sandheden var ikke mere, men derimod var det nu en tilstræbt, afvejet virkelighed, som var i fokus. Det betød blandt andet, at man nu skulle belyse mindst to forskellige vinkler på samme nyhed i stedet for at belyse den ensidigt, og det åbner dermed op for et bredere og mere indholdsrig meningsudfyldelse af idealbegrebet end den tidligere sandhedssøgende objektivitet.

Journalisten blev sat som folkets journalist, men begrebet er stadig sat i forhold til det økonomiske rationale. *"Markedsafdelingerne overtager det redaktionelle ansvar. Læser-, seer- og lyttortal bliver eneste succesmål"* (Kramhøft 2000:19). Markedet blev set som selvregulerende, og derfor var det ganske klart, at *"... pressen vil bestræbe sig for, at Fejlene bliver de færrest mulige (...) allerede af økonomiske Aarsager: Nyheden er den Vare, som Pressen har at sælge, og jo bedre Vare, des bedre Pris"* (Thorsen 1951:94).

Når journalisten bliver en handelsmand med nyheder, følger de journalistiske idealer med. Journalisten konstrueres nu som samfundets vagthund, som den lille mands beskytter og som jægeren, der på vegne af samfundets svageste kan vise samfundets selvproducerede fejl og mangler. Det udtryk bliver også brugt i en anden, men mere velkendt form, nemlig pressen som den 4. statsmagt: *"Det er ifølge Demokratiets Teori ikke Statens Opgave at kontrollere Pressen, men Pressens Opgave at kontrollere Staten. Dagspressen er fra dette Synspunkt set den fjerde Statsmagt ved Siden af den lovgivende, den udøvende og den dømmende Magt – netop derfor behøver den Uafhængighed af Staten."* (Thorsen 1951:107). Fra at have kontemplerationen som reference og ideal bliver journalisten i denne periode sat som en hund efter nyheder, som en, der arbejder proaktivt i stedet for reaktivt, og som en graver, der skal belyse de sandheder, som alle andre prøvede at gemme og glemme.

Formiddagsaviserne definerede aviserne af denne periode og bestod af B.T. og Ekstra Bladet. Det semantiske mulighedsrum for den kommercielle presse stod nu stærkt, og det ændrede den måde, man kunne italesætte journalistikken: *"De fleste aviser ændrede overhovedet nu deres hovedmål-sætning til at gælde kampen om markedsandele, og ekspansion eller overlevelse på lang sigt sattes i højsædet"* (Thomsen 1991:57). Omdrejningspunkterne var kvantitet overfor kvalitet, dagsordensæt-

tende overfor det formidlende og reporterende samt en presse på et marked præget af hård konkurrence i stedet for en presse i sin guldalder: *"Det økonomiske element blev det dominerende i en helt anden grad end tidligere. Kamppsykosen besatte sindene. Nyheder og begivenheder vurderes ikke længere på samfundsmæssig baggrund, men først og fremmest efter deres salgsevne"* (Højle 1951:14-15). Hvor man tidligere ventede på nyhederne, skabte man dem nu selv gennem afdækkende og opsporende journalistik (Thorsen 1947:137). Begrebet om den 4. statsmagt muliggør en journalist, som bliver bærer af den fri meningsudveksling under ytringsfriheden, og som kan bruge denne status som et mål for at kunne opnå selvbestemmelse på det journalistiske felt. Det bliver en måde, man kan tjene penge på (Kruuse 1991:41).

Det står klart, at den stigende konkurrence får den skrevne journalistik til at vakle. Med generelt faldende oplagstal bliver en ny og mere rationel tænkende journalist født, og den økonomiske kobling bliver nu for alvor stærk. Alt ser ud til at blive vejet i forhold til salgbarhed. Ved at påkalde sig en funktion som samfundets beskytter, kan journalisten modstå en del kritik, og samtidig kan man se, hvordan idealforestillingen om en tilstræbt objektivitet bliver brugt som et mere ekspansivt ideal end det rent objektive. Begreber som revolverjournalistik, aktionsjournalistik og kampagnejournalistik begynder at rejse sig og dominere journalistens arbejde. Begreberne dækker over en journalistisk form, som går meget langt for at få den gode, salgbare historie. Af nye journalistiske genrer bliver gonzojournalistik nu benyttet som et begreb, der dækker over en større journalistisk frihed i forhold til den saglige argumentation. Denne form for journalistik negligerer brugen af klare, journalistiske regler og præcision som vejen til den gode historie og lader journalisten få større frihed i transformationen af virkeligheden. I skemaform ser fase 3.2 ud som nedenfor.

Journalisten som rationalist	
Begreb	Modbegreb
Vagthund	Hyrdehund
Revolverjournalist (kampagnejournalist)	Neutral observatør
Den proaktive journalist	Den reaktive journalist
Tilstræbe objektivitet	Det rene retfærdighedspunkt
Gonzo (bryd regler)	Kontemplation (opfyld regler)
Afslørende	Reporterende
Den økonomiske avis	Loyal mod redaktøren
Opfinder (skaber) nyheder	Henter (finder) nyheder
Den rationelle journalist	Målrettet markedet
Sensationsjournalist	Informationsjournalist
Uddannelse som teori	Uddannelse som praktik

Tabel 6: Begrebsliggørelse i fase 3.2

Fase 4 – Journalisten som reflektiv

I den diakrone analyse blev den sidste periode betegnet den videnskabelige journalistik, og her kan vi iagttage, hvordan der semantisk knyttes nye betegnelser på begrebet journalist. Hvor journalisten tidligere var den økonomisk rationelle, som gennem beregning opfandt den gode historie, ser vi nu en meningsudfyldelse, der former en journalist, som skal være eftertænksom og have den rigtige dannelse.

Jeg har vist, hvordan journalistisk dannelsen i de andre perioder bliver sat i relation til udvikling af et håndværk, som praktisk værktøj, og i den forrige periode som en begyndende teoretisering over den måde, hvorpå journalisten kan og skal udføre sit arbejde. I denne fjerde periode sker der således en ny udvikling i denne uddannelsestendens. Jeg kan følge to spor i denne udvikling.

Den første sætter som sagt journalisten som en akademisk uddannet journalist, hvor viden bliver det, journalisten bliver sat i relation til. Konkurrencen på markedet var hård, og avisens død bliver mere og mere udbredt som samtalefænomen. Journalistikken står over for en udfordring, og løsnin-gen bliver set som en videnskabeliggørelse af de journalistiske idealer. Diskussionen om uddannel-

sens påvirkning af journalistikken har stået på i længere tid, og så tidligt som i 1970/1971 var masterlærekravet droppet helt, og fokus skiftede nu mod et fireårigt uddannelsesforløb med praktik indlagt (Øgendahl 1995:7). Det er først med en tale af daværende økonomiminister Marianne Jelved for Danske Dagblades Forening i 1996, at bolden for alvor begyndte at rulle (Lund 1999). Det førte til etableringen af en ny type journalistuddannelse på både Syddansk Universitet og på Roskilde Universitetscenter i 1998, hvorefter professionaliseringssemantikken for alvor begynder at dominere diskussionen omkring journalisten. Nu skulle journalisten ikke blot være en håndværker, men en vidende medarbejder på redaktionen.

I Helle Nissen Kruuses bog 'Etik i Journalistik' beskrives en stigende professionalisering på følgende måde: *"Man kan se den professionelle idealforestilling som en måde, hvorpå idealet prøver at træde ud af de partipolitiske eller erhvervsmæssige afhængighedsforhold"*, og det er præcis et opgør med de tidligere tiders idealer, som den akademiske uddannelse kan tilbyde (Kruuse 1991:41). Nu handler det ikke om politiske eller økonomiske forhold, men i stedet meningsudfyldes journalistikken nu af begreb om oplysning og dannelse af journalisten. Det får også betydning for den måde, idealet bliver sat på. Hvor man i første omgang søgte den objektive sandhed og senere den tilstræbte sandhed, ser man nu journalistens ideal søge mod troværdighed i stedet for sandhed (Svith 2006:79). Troværdigheden skal opnås gennem fagspecifik viden om samfundet, og journalister og akademikere skal i den forbindelse gå hånd i hånd. Som rektor på Danmarks Journalisthøjskole udtrykker der: *"Linjen mellem akademikere og journalister er ikke så skarp, som den har været"* (Dohm 2008). I en pressemeddelelse fra Aarhus Universitet udtaler chefredaktør på Politiken, Thøger Seidenfaden, følgende omkring journalisterne af i dag: *"Alle medier burde have brug for mere og mere kvalificerede journalister, og de bedste medier har det rent faktisk også"* (...) *Det er derfor en god nyhed, hver gang de journalistiske uddannelser får et løft herhjemme – hvad enten det sker ved at give journalister et stærkere akademisk fundament, eller ved at udstyre akademikere med journalistiske kompetencer"* (Ørum 2008). Chefredaktør på Jyllands-Posten udtaler i relation hertil: *"Kvalitetsaviserne vil få brug for de metoder, og den viden, som journalisterne fra universiteterne bringer med sig. Et af de helt store opgør i mediebranchen bliver simpelthen opgøret om viden og vidensniveau"* (Ørum 2008). Journalisten bliver altså til som en videnstung medarbejder, som kan tænke over tingene, og som har fagspecifik viden. Journalisten bliver videnskabeliggjort, og den ideelle journalist bliver eftertænksom og troværdig i stedet for sandhedssøgende i relation til rationelle kalkuler.

Samtidig – og måske i forlængelse af videnskabeliggørelsen af journalisten – kan jeg også se en anden udvikling, der handler om journalisten som dannet individ. For at sikre sig at journalisten opfylder de relevante kriterier for den gode journalistik, skal denne nu være reflekterende: *”Refleksiviteten er et grundvilkår, hvis det skal lykkedes at lave troværdig journalistik om det civile liv. Refleksivitet forudsætter en interesse for forholdet mellem den verden, som journalisten repræsenterer, og den fremmede verden, som han/hun vil beskrive. Det kræver, at journalisten ikke kun iagttager de andre, men også iagttager egne forudsætninger for at iagttage”* (Rosengaard i Kabel 2005). Journalisten bliver nu sat som en, der skal være i et forhold til ikke kun egne kriterier, men også sat i forhold til sig selv. Der finder en genindtrædelse af journalisten sted, og for det journalistiske ideal betyder det, at det nu bliver sat i forhold til egne kriterier for udvælgelsen i stedet for et tidligere politisk eller økonomisk samme. Med genindtrædelsen bliver idealet for journalisten til et selvreferentielt forhold i stedet for de tidligere fremmedreferentielle koblinger til enten den stratifikatoriske samfundsorden delt i hierarkiske strukturer, det politiske eller de økonomiske idealer. *”Journalister kan bruge metoder, som primært er blevet udviklet til at tænke fremad, udvikle bedre strategier og nye produkter, til at finde frem til de ”gode historier”, hvor de gode historier defineres af sig selv og dets omverden og engagerer samfundet i en selvrefleksionsproces”* (Krause-Jensen 2006:56). Den gode journalist er eftertænksom og kan reflektere over egne beslutninger. Beslutninger bliver nu sat som værende kontingente i stedet for normative og dermed som beslutninger, der også kunne være truffet anderledes. Derfor kommer den selvstændigt tænkende journalist i centrum for italesættelse af et usikkert besluthedsgrundlag. Uddannelse af journalister handler nu ikke om dannelse i forhold til idealer omkring agitation (at man kender den rigtige sandhed), objektivitet (det rene retfærdighedspunkt) eller tilstræbt objektivitet (konkurrerende synspunkter), men om dannelse som selvdannelse. Det handler om at give journalisten mulighed for selv at tage de rette beslutninger i situationer, som kan antage alverdens skikkelser. Journalistiskuddannelsen handler her om livslang læring og om konstant at reflektere over egne valg. En af de måder, det kommer til udtryk på i praksis, er gennem et journalistløfte³¹.

I journalistløftet ligger der, at den enkelte journalist skal sværge troskab til den rigtige måde at drive journalistik på. Fordelen ved at indføre et løfte er, at det nedkoger faglighed og samfundsansvar til en bouillonterning og indkredser standsetik og professionsnormer, som alle skal vedkende sig for at kunne virke autoriseret i faget (Mylenberg 2008). *”Journalistisk etik hører hjemme i journalistens hjerte, mave og hoved. Derfor bør et journalistløfte være et, den enkelte indgår med sig*

³¹ At journalister skal aflægge et journalistløfte blev nævnt første gang i anledning af Syddansk Universitets journalistuddannelses 10-års jubilæum.

selv, uden hensyn til hvor man er ansat for tiden” (Mylenberg 2008). Inspirationen kommer fra lægeløftet (den hippokratiske ed), som læger i adskillige lande sværger troskab ved dimissionen. I løftet står blandt andet, at: ”I mit virke som journalist lover jeg hermed, at jeg vedholdende og med åbent sind vil opsøge og formidle den bedst opnåelige version af sandheden” (...) min journalistik vil være uafhængig og fair, og jeg vil være åben om mine metoder” (...) Jeg ved, at jeg risikerer at begå fejl, men jeg vil erkende dem og lære af dem” (Mylenberg 2008). Det handler altså om at tilstræbe sandheden, men samtidig at være klar over, at man ikke kan opnå denne i en endelig form.

Gennem troskab, livslang læring og refleksion skal journalisten altså lære at begå sig i en verden, hvor de i høj grad bliver udsat for mistanke om formatering af virkeligheden. Man ser altså en konstruktion af et journalistbegreb, som i høj grad er bekendt med kontingensen om, at historier kan antage andre former, og som løsning herpå sætter vi journalisten til at tage ansvar for egen læring. Det gøres blandt andet gennem journalistløfter, dannelse og videnskabelige rationaler som usikkerhedsabsorption, hvor usikkerheden konstant søges belyst i stedet for gemt af vejen. I skematisk form ser journalistbegrebet i denne fase fire således ud:

Journalisten som reflektiv dannet	
Begreb	Modbegreb
Akademisk faglighed	Stabiliseret profession
Specifik uddannet	Generelt oplært
Eftertænksom journalist	Opsøgende journalist
Teoribaseret uddannelse	Praktik dominerer
Faglig kompetent	Praktisk metodisk
Etisk ideal	Pragmatisk ideal
Troværdighed	Sandhedssøgende
Refleksion som usikkerhedsabsorption	Tilstræbelse af opnåelig sandhed
Selvreferentiel idealforestilling	Fremmedreferentiel idealforestilling
Dybdeborende journalistik	Afslørende journalistik

Tabel 7: Begrebsliggørelse i fase 4

Opsummering

Med den synkrone analyse har jeg vist, hvordan et begreb om journalisten er konstrueret. Gennem 2. ordens iagttagelsesoperationer fremstår journalisten i fem forskellige udformninger med hver deres kontingensformel relateret til de fire diakrone perioder. Jeg har nedenfor forsøgt at opsummere analysens resultater.

	Den ensidigt refererende journalist	Den agiterende journalist	Den kontemplære journalist	Den rationelle journalist	Den refleksivt dannede journalist
Kontingensformlens relation	Ensidig autoritær	Agitation	Kontemplation	Rationalitet	Dannelse som selvdannelse
Semantisk reference	Censuren	Det politiske funktionssystem	Det økonomiske funktionssystem	Det økonomiske funktionssystem	Det videnskabelige funktionssystem Uddannelsens funktionssystem
Binær kode	For oven / for neden (hierarkisk)	Magtoverlegen / magtunderlegen	Betale / ikke-betale (svag binding)	Betale / ikke-betale (stærk binding)	Sand / falsk Bedre / værre

Tabel 8: De synkrone analyseresultater

Den første begrebsliggørelse henviser til en journalist, som gennem ensidig reference skal formidle den eneste sandhed, der i samtiden var gældende. For journalisten var opgaven på kongens vegne at henvende sig til offentligheden for derigennem at indprente den rette holdning. De holdninger, som journalisten skulle viderebringe, blev således konstitueret ovenfra. Den anden journalistrolle, jeg kan identificere, har ikke længere en relation til kongen, men derimod bliver politikerens nu set som afsender af budskaber. Med kongemagtens fald var det ikke offentligheden, men vælgerne som blev den relevante modtagergruppe af information. Journalisten skulle her være partipolitisk involveret, og loyalitet for først politikerens og senere for partierne var af største vigtighed. Journalisten blev til som en talentfuld agitator, hvis hovedformål var at overbevise vælgerne om de politiske ideologiers fortræffeligheder. Journalisten skulle modsat den tidligere journalist have en mening, om end denne skulle være i korrelation til de politiske programerklæringer, og den journalistiske integritet var derfor skabt i forhold til den verden, som politikken leverede. Det tredje fremanalyserede journalistbegreb bliver sat i væsentlig opposition til begrebsliggørelsen af den agiterende journalist. Fra at være politisk agitator bliver begreber som neutralitet og kontemplation relevant, og journalisten har nu ikke længere deres naturlige hjemsted hos partierne, men på aviserne som henvendte sig til alle.

Journalisten skulle simulere objektivitet som modstilling til tidligere tiders meningsjournalist. En begyndende praktisk uddannelse blev relevant, men mest som overlevering af den gode måde at bedrive journalistik på. I fase 3.2 bliver journalisten sat som en mere proaktiv journalist end tidligere. Nu var revolverjournalistik og rollen som samfundets vagthund i centrum. Journalisten er her begrebsliggjort som den rationelle journalist, der brugte salgskriterier som valgkriterier. Den journalistiske integritet blev i høj grad sat i et forhold til det økonomiske rationale og i henhold til salgbare argumenter: Kunne det sælges, var journalisten i sin gode ret til at skrive. Den sidste journalist, jeg har kunnet observere, er en journalist, som modsat tidligere tider i høj grad bliver sat i relation til uddannelse og dannelse generelt. Det skal ikke forstås sådan, at økonomien bliver irrelevant, men den uddannede journalist begynder at dominere journalistbegrebet modsat tidligere. De faglige kompetencer og evnen til refleksion bliver vigtige egenskaber for journalisten. Modsat den tidligere fokusering på praktisk erfaring er det nu gennem akademisk uddannelse og etiske retningslinjer, at journalisten bliver til.

Diskussion

Følgende afsnit vil fungere som en refleksion i relation til de to analyser og afhandlingens problemformulering. Efter at have udarbejdet både den diakrone og den synkrone analyse er der flere betragtninger, som synes interessante. For det første står det klart, at kontingensformlen over tid har ændret sig betydeligt fra en uselvstændiggjort journalist til journalisten af i dag, som i høj grad bliver stillet til ansvar for egen faglighed gennem selvskabt usikkerhed for professionen. Derfor vil første del af diskussionen beskæftige sig med kontingensformlens udvikling som dynamisk stabilitet i relation til den diakrone analyse. Dernæst vil jeg med udgangspunkt i min indledningsvise undren over en journalistik i krise komme med mit bud på et begreb om journalisten af i dag i forhold til en genfindelse af journalistikken. Jeg vil begynde med at henvise til den problemformulering, som har lagt grunden til erkendelsen gennem afhandlingen:

Hvordan meningsudfyldes og transformeres begrebet journalistik forskelligt over tid, og hvordan får det betydning for den semantiske konstruktion af journalistbegrebets kontingensformel?

Kontingensformlens transformation i relation til journalistikkens selvskabelse

Journalistikken kan systemteoretisk iagttages som en form for refleksionsværdi for massemedierne, hvor refleksion over selektion bliver mulig. Jeg har vist, hvordan journalistikken i den første periode blive iagttaget som værende normativt baseret i relation til den stratifikatoriske fase. Der bliver ikke stillet spørgsmålstejn ved den måde, journalistikken gennem fremmedreference bliver formet på, og en selvstændig journalistik havde endnu ikke set dagens lys. For den første begrebsliggørelse af journalistens kontingensformel betyder det, at begrebet opstår i relation til kongens interesse i en gryende offentlighed med enevældens indførelse i 1665. I perioden præsenteres journalisten som ensidigt refererende i henhold til sandheden sat af kongen, og gennem udvælgelse af 'de rette folk' blev journalisten holdt nede til at videreformidle de af kongen udvalgte formateringer. Ydermere var det kongen, som gennem reskripter, regler og love havde mulighed for at sætte journalisten som enhed og dermed egenrådigt styre informationen ud til offentligheden. Der bliver derfor ikke sat spørgsmålstejn ved journalistens kontingensformel, da denne opfattes som naturgiven og som noget, der ikke kan eller skal ændres.

I anden periode kan jeg iagttage, hvordan journalistikken med grundloven vender sig bort fra kongen. I overgangen fra en stratifikatorisk samfundsdifferentiering mod en funktionel differentieringsform mister natursymbolikken sin naturlighed som normativt funderet. I forlængelse af begrebet om samfundsevolution sker der en variation i den måde, som journalistikken satte sig selv, og selectionen, som over tid fører til en stabilisering, sker med stærke strukturelle koblinger til det politiske funktionssystem med dertil hørende programmer udformet af partierne. Journalistikken begynder at forme sig selv som politisk, og begreber som opinion og agitation begynder at blive betegnende for journalisten. For kontingensformlens udvikling kan jeg iagttage, hvordan journalisten går fra at være iagttaget rendyrket normativt til i stedet at være én, som kan formes i relation til de fire store partipolitiske ideologier i samtiden. Ideologien bliver således den nye refleksionsværdi for journalistikken, og for journalisten betyder det, at han skal være politisk aktiv og gennem agitation overbevise eller fastholde vælgerne i forhold til de enkelte partier. Man vender altså ryggen til den eneste mulige måde at bedrive journalistik på til i hvert fald fire forskellige måder i relation til hver af de fire politiske ideologier. Man gik fra tanken om en enkelt sandhed til flere sandheder, som journalisten kunne udbrede kendskab til.

Gennem en langsom stabilisering af det politiske funktionssystem omkring sin egen logik vender journalisten sit ansigt mod økonomien som journalistikkens frelser. Nu begynder journalistikken at forme sig selv som økonomi, og man kan i den semantiske udvikling se, hvordan det udvikler sig i to forskellige faser. Faserne 3.1 og 3.2 er – jf. den diakrone analyse – begge koblet til det økonomiske funktionssystem, og man kan se, hvordan det får forskellig betydning for kontingensformlens udvikling i de to faser. I fase 3.1 er begrebet som objektivitet, neutralitet og 'fluen på væggen' i centrum for idealkonstruktionen for kontingensformlen, men det var netop ikke neutralt. Alt er iagttagerafhængigt og dermed også journalistens kontingensformel. Iagttaget i relation til det økonomiske kan man se, hvordan de nøgterne beskrivelser bliver sat i opposition til den partipolitiske dominans, som tidligere var gældende. Man vendte politikken ryggen og blev besat af økonomiske hensyn og ved at bekende neutralitet havde man den stærkest mulige trumf til at vise fravælgelse af politisk ideologi. Man vælger ikke side; man bekender ikke kulør. Man klipper derimod de politiske bindinger og vælger i stedet økonomien med markedet, køberne og bladhusene som respektive begreber. Målet var nu ikke overtalelse, men overskud, og ud fra en betragtning om det hele marked som potentiel målgruppe opfandt man begrebet omnibusavis, som netop henvendte sig til alle. Med et begreb om kontemplation kunne man begrebsliggøre den nyvundne neutralitet til generering af overskud.

I fase 3.2 kan man se en intensivering i konkurrencen både grundet oplagsspiralen, men også fordi den øgede konkurrence fra andre medier begynder at slå igennem. Radio og TV får et gennembrud, og det økonomiske grundlag begynder at bevæge sig uroligt under journalistikken. Journalistikken bliver gennem en stadig stærkere kobling til det økonomiske funktionssystem i højere grad end tidligere fokuseret på overskud og overlevelse. Forklaringen synes at være, at når aviserne bliver presset på deres eksistensgrundlag, så vender de sig ind mod den binære kodering som overlevelsparameter, og det økonomiske funktionssystems kode bliver dermed altoverskyggende for den journalistiske refleksionsproces. For kontingensformlens udvikling betyder det, at man opfinder nye begreber, som kan hjælpe med at fastholde indtægterne hos middagsaviserne, og metoder som undersøgende og dagsordensættende journalistik slår igennem. Samtidig bliver idealerne defineret mere løst end tidligere, så det nu ikke er en opnåelig objektivitet, men en tilstræbt objektivitet, der er styrende for selektionen.

Når journalistikken står ansigt til ansigt med kontingensen, bliver den usikker på sit eget grundlag, og som jeg har vist, prøver den at finde 'den sidste begrundelse' i videnskaben. Når samfundet bliver et informations- og videnssamfund, bliver meningskondenseringen af journalistikken derfor skabt i relation til universitetet, og det videnskabelige funktionssystem bliver benyttet som refleksionssystem. Når journalistikken kobler sig til videnskaben, så bliver koden sand/falsk benyttet som refleksionsværdi for udvælgelse af den rette lægmandsrelevante information. Deraf fremkommer et begreb om den dannede journalist, som skal sværge troskab til journalistikken, og som kan og skal danne sig selv gennem refleksive processer. Journalisten bliver sat i en relation til sig selv, for når de normative værdier og de tidligere stabile strukturelle koblinger falder bort, så skal det kontingente grundlag for journalisten gemmes væk. Udvejen bliver hengemmelse i journalisten selv gennem et internt løfte om redelighed, som forbliver internt, når det først er afgivet. Det handler om at plante et frø i journalisten, som gennem selvreference kontinuerligt skal dømme mellem lægmandsrelevant information og ikke-lægmandsrelevant information på et kontingent selvskabt grundlag gennem de uddannelsesmæssige strukturelle koblinger. Både i forhold til avisernes selvskrevne retningslinjer, og også i forhold til journalistløftet bliver journalisten sat i et forhold til etikken og til etiske sidstebegrundelser for journalistikken. Med etikken forsøger man altså at komme frem til den gode måde at bedrive journalistikken på gennem videnskabelig refleksion over etiske målsætninger.

Det skulle nu stå klart, hvordan kontingensformlen iagttaget og udfoldet over tid er gået fra at være normativ og traditionsbaseret til i dag at være videnskabeligt funderet både i forhold til det videnskabelige funktionssystem, men for journalisten også i relation til et funktionssystem for uddannelse. Min indledende undren for afhandlingen omhandlede en potentiel krise for journalistikken og et ønske fra flere sider om genfindelse af journalistikken. Gennem de to analyser har jeg forsøgt at skabe et udgangspunkt for en sådan genfindelse. En generel erkendelse i systemteorien om funktionel differentiering er, at jo mere et funktionssystem uddifferentieres, desto mere er det henvist til selvskabte egenbegrundelser, og jeg har gennem mine to analyser vist, hvordan mødet med samfundets kontingens og umuligheden af absolutte gyldighedskrav får betydning for journalistikkens selvstændiggørelsesproces. Journalistikken havde i de første perioder en snæver kobling til enkelte funktionssystemer, hvilket får det resultat, at verden fremtræder som værende monokontekstuel – som én verden med én mulig måde at bedrive journalistik på. I mødet med kontingens sker der en løbende udskiftning og en alsidighed i de strukturelle koblinger, så journalistikken ikke konstruerer én verden med udgangspunkt i ét funktionssystem, men flere verdener alt efter hvilket funktionssystem, der bliver knyttet an til. Verden bliver nu ikke konstrueret monokontekstuel, men polykontekstuel, og det får betydning både for journalistikken, men i høj grad også for journalisten.

Nutidens reflektive journalistik

For det første kan man se, hvordan de traditionelle institutionelle rammer for journalistikken synes for små til at kunne rumme dette nye journalistikbegreb, som for at overkomme den flydende meningsudfyldelse udvikler sig i nye praksisformer og som nye samfundsstrukturer. Fra at have en journalistik, som snævert beskæftigede sig med ensidig reference, kan vi i dag iagttage et særegent journalistik blik, som ikke kun hører til på aviserne, men også har hjemme i mediehusene, i det private og offentlige erhvervsliv samt i andre nye institutioner under betegnelser som kommunikationsafdelinger eller public relations bureauer. Journalistikken har gjort sit indtog i mange flere sammenhænge og er blevet mangfoldig. Fra at have en journalistik, som var underlagt de andre funktionssystemers koderinger, ser vi i dag en journalistik, som i lige så høj grad konstruerer sin egen verden på lige fod med andre funktionssystemer. Nu er det ikke politikens eller økonomiens kode, som determinerer journalistikken, men i højere grad egne selektioner gennem autopoietisk selvreference, der presser og irriterer de andre funktionslogikker. For at kunne rumme den øgede kompleksitet, som opstår i forlængelse af udvidelsen af potentielle valgmuligheder, begynder journalistikken at koble sig til videnskaben og etikken, og det er journalistikken ikke ene om. I mødet med kontingensen ser man en øget kobling til det videnskabelige funktionssystem som værktøj til kontingens-

håndtering med den videnskabelige kode som refleksionsværdi, og man har længe kunne iagttage de fremkomne resultater i relation til andre funktionslogikker i blandt andet økonomiske videnskaber, retsfilosofien eller politologien. Man benytter altså videnskaben som en måde, hvorpå den selvskabte usikkerhed forsøges at blive gemt væk til steder, hvor det irriterer mindst muligt.

Den videnskabelige kobling resulterer desuden i en udarbejdelse af etiske retningslinjer, hvor snart sagt alle virksomheder – både massemedielle og alment kommercielle – har et etisk regnskab liggende i skuffen i tilfælde af uventet irritation fra andre logikker. Etikken bliver altså den nye journalistiks måde at overkomme kontingensen, men her slutter udviklingen af journalistikken ikke, for med etik får man ikke et entydigt svar eller et beslutningsgrundlag, som er mere universelt end hverken økonomien eller politikken. Det er stadig 'blot' tale om refleksionsværdier, for med etik har vi også at gøre med en forskel – nemlig forskellen mellem de gode og de dårlige beslutninger, som virker efter konventioner, og som hele tiden konfronteres med nye saglige omstændigheder (Luhmann 2002:14). Selvom man kobler journalistikken med videnskaben ender man altså alligevel i samme situation som tidligere tider: der findes ingen sidstebegrundelse for den gode journalistik! Den sidste iagttager lader sig ikke identificere, og journalistikken af i dag forsøger at løse problemet gennem et begreb om refleksion i henhold til koden sand/falsk. Gennem refleksion og etik forsøger man at løse denne gotiske knude af uendelig uafgørbarhed. Gennem refleksion kan man dog stille spørgsmålet, om de udvælgelseskriterier, der vælges, er givende for journalistikken.

Hvis man bruger systemteorien på de journalistiske udvælgelseskriterier, iagttager man således ikke kun en udvælgelse i forhold til det nære, det overraskende, det skandaløse og det moralsk forkastelige, men man ser også, hvordan det ofte er muligt at vælge det fjerne, det forventede, det konforme og den gode opførsel. Den fællesverden, som medierne er medskabere af, fremtræder altså som præget af skandaler, amoralske holdninger, svindel og humbug, og det har konsekvenser. Når journalistikken fx vælger at aktualisere problemerne i kølvandet på offentliggørelsen af karikaturtegninger i Jyllands-Posten som en 'Muhammed-krise', så kunne man for det første potentielt havde kaldt det en 'tegning-krise', men for det andet også have reflekteret over, om det er mediernes rolle at ytre sig kritisk overfor en milliard mennesker måde at leve på. På samme måde kan en konflikt på Nørrebro i København konstrueres som en 'bandekrig', men potentielt kunne det også have fået betegnelsen 'Nørrebro-konflikt' med andre konsekvenser for den måde, virkeligheden bliver formateret. Er det Muhammed og bander eller tegninger og toparts-konflikter, som skal skabe resonans i massemedierne? Et andet eksempel som synes interessant, er den stigende brug af eksperter i relation til

aktuelle historier – mest udpræget i forhold til politiske emner. Her ser man ofte, hvordan politiske kommentatorer får lov at stå alene som eneste afsender af budskab uden modsigelser. De får nærmest en rolle som dommer over for det politiske system, Kunne det dog ikke tænkes, at der også inden for videnskaben, kommentatorerne og dens ekspertvælde findes alternative forklaringer på de bearbejdede emner, som grundet gamle politiske tilknytninger forbliver potentielle?

For journalistikken gælder det om, at den nødvendigvis må støtte sig til egne iagttagelser som kontingente og iagttagelser af iagttagelser som en forskelssættende operation, der gør en forskel. Det er ikke ligegyldigt hvilke valg, som aktualiseres, eller hvilke eksperter, som konsulteres, men det kan få store konsekvenser for de kommunikative anknætningsmuligheder og den fællesverden, som medierne transformerer. Man kunne derfor eventuelt prøve at gentænke udvælgelseskriterierne, så historier ikke bliver presset ned i en færdig skabelon, som kun har den negative side som aktualiseringsberettigelse, men hvor historierne i højere grad formateres ud fra nye selektorer. Det er allerede gældende for den journalistik, som i USA har opnået stor succes under betegnelsen 'public journalism', og i Danmark har fået betegnelsen medborgerjournalistik. Her er det med udgangspunkt i borgerne, at selektorerne konstrueres og dermed hele tiden i relation til mediernes omverden, at fællesverdenen konstrueres.

Nutidens selvreferentielle journalist

For det andet ser vi en journalist, som i stadig større grad tvivler på eget grundlag grundet journalistikkens polyfoniske tilkætningsforhold. En journalist af i dag har ikke naturligt hjemme på aviserne med klart udstukne krav, men skal kunne fungerer i mange forskellige relationer, i forhold til mange forskellige rationaler og i forbindelse med mange forskellige jobbeskrivelser. Og når journalistikken flyder, flyder journalisten med. Journalisten skal med andre ord forvente det uventede. Der er to steder, hvor man kan se forsøg på at absorbere denne selvskabte usikkerhed: I forbindelse med universitetsuddannelser og i tilkætning til journalistløftet.

Ved at oprette en journalistuddannelse på universiteterne kan man gennem udvikling konstruere en lærende journalist, og det handler nu ikke om oparbejdelsen af praktiske værktøjer, men om at lære at lære gennem en livslang læringsproces. Man skifter fokus fra oparbejdelse af kvalifikationer til udvikling af kompetencer, og det betyder, at journalisten nu skal udvikle en evne til løbende at kun-

ne tilpasse sig et samfund, som kontinuerligt ændrer sig. Usikkerhed bliver med andre ord det eneste sikre. Fra at have specifikke indlæringskrav bliver formålet i højere grad udviklingen af generelle kompetencer i retning mod en usikker fremtid, hvor journalisten skal kunne indgå i mange forskellige sammenhænge, hvoraf ikke alle er defineret endnu. Uddannelsen på universiteter, hvad enten det drejer sig om bachelor-, master- eller efteruddannelse, handler altså om en måde, hvorpå man i journalisten kan indkode usikkerhedsabsorption, så han i mødet med en polykontekstuel verden ikke bliver duperet af kompleksiteten.

Det andet eksempel kan som sagt iagttages i forbindelse med journalistløftet. Journalistløftet får funktion af en teknik, som kan være journalisten behjælpelig til at foretage selvrefleksion over egne selektionsmekanismer. Som forslagsstillerne til løftet beskriver, sidder den journalistiske etik i journalisten hjerte, mave og hoved. Med et løfte bliver det muligt at gemme kontingensen væk i journalisten og dermed slippe for at håndtere kontingensproblemerne eksternt på redaktioner, uddannelsesstederne eller i medievirksomheder. De journalistiske konditioneringer bliver i stedet et internt anliggende, hvor man så kan læne sig op ad den uddannelsesmæssige kontingensformel om dannelse som selvdannelse som refleksionsværdi, men som ikke giver nogen entydige svar på 'den rette måde' at bedrive journalistik. Løftet bliver således en form for kontingensformel for journalisten af i dag: det beskriver det, som ikke kan lade sig beskrive ved at benytte overordentlig store vendinger, og det lader dermed de journalistiske idealer fremtræde som enhed. Journalistløftet har fået mange hug, siden det første gang blev foreslået, og har fået sat betegnelser som 'populistisk ævl', 'selvhøjtideligt pladder' og 'banaliteter' på sig af blandt andre rektoren fra Danmarks Journalisthøjskole og medlemmer af Dansk Journalistforbunds hovedbestyrelse³². Jeg vil dog ikke mene, at det er banaliteter. Løftet viser netop, at det slet ikke er muligt entydigt at sætte den gode journalist, men at denne må sætte sig i et forhold til sig selv, og løftet får en funktion af at kunne italesætte det, som ikke lader sig italesætte i specifikke termer. Inden for andre områder ser man også en praksis, hvor usikkerheden bliver sat som et internt forhold. Det sker blandt andet i forbindelse med parterapi, coaching, psykiatri og sagsbehandling, hvor patienterne eller klienterne (alt efter praksisform) skal sætte ord på egne problemer, og det er netop for at belyse sine egne iagttagelser som iagttagelser. Det handler ikke om at udpege problemer på forhånd, men om at opdage og sætte ord på problemerne sammen med udgangspunkt i italesættelsen af problemet. Inden for coaching og psykiatri handler det ikke om at udstikke løsninger, men om at få klienten til selv at sætte ord på egne problemer for derefter selv at benævne mulige løsninger. Klienten bliver sat i en relation til sig selv og tvinges dermed til selvrefleksion, hvilket journalistløftet også giver mulighed for. Jeg mener

³² <http://www.journalisten.dk/journalistlofte-torpederes-med-kritik>

ikke, at journalistløftet er den eneste mulighed for at tvinge til selvrefleksion eller, at løftet skal stå alene, men det er et værktøj, som har muligheden for at opnå denne effekt. Samtidig kan det hjælpe med at skabe mavefornemmelse i en tid, hvor journalisten kontinuerligt får stillet et utal af forskellige logikker til rådighed som grundlag for beslutninger og derfor i højere grad end tidligere kan komme i tvivl om sit eget grundlag.

Konklusion

Gennem afhandling har jeg vist, hvordan en indledende iagttagelse omkring avisernes selverklærede krise kan afstedkomme en semantisk analyse i to dimensioner omkring journalistikken og journalistens kontingensformel. Jeg har vist, hvordan der over tid sker en de-kobling fra de tidligere 'natur-givne' funktionssystembindinger mod en øget professionalisering af journalistikken, som samtidig bliver mere selvstændig. Begrebet om livslang læring og journalistløftet er to eksempler på strategier for transformation indenfor journalistikken, hvis funktion gennem udviklingen af selvreferentielle kontingensformler er at håndtere usikkerhed.

Hvorvidt journalistikken er i en krise, kan jeg ikke give et entydigt svar på. Det afhænger som beskrevet utallige gange gennem afhandlingen af øjnene, der ser. Hvis usikkerhed om fremtiden sættes som et krisetegn, så vil jeg unægtelig mene, at journalistikken er i en krise, men hvis usikkerhed er et krisetegn, så er det ikke bare journalistikken, men hele samfundet som står overfor en krise i mødet med kontingensen. Ser man derimod usikkerheden som præmis for sikkerhed og som et forhold, der bliver uomgængeligt i et funktionelt differentieret samfund, så vil situationen ikke være så kritisk igen. Det giver i stedet mulighed for at se beslutninger som kontingente valg, der kunne være truffet anderledes og en mulighed for at gentænke journalistikken uden for boksen.

Man kunne søge tilbage mod de politiske ideologier, men ser man på partierne får man at se, at ikke engang de baserer sig på ideologier mere. Man kunne også støtte sig op ad økonomien, men med finanskrisen frisk i hukommelsen bliver man mindet om, hvordan et økonomisk system uden tillid ikke kan leve uden fornyede kommunikationskoblinger. For journalistikken gælder det, at den må leve med det vilkår, at ingen af de valg der foretages, er hverken nødvendige eller umulige. Når al tænkning stabiliserer sig på dynamik og difference, er potentielle markeringer altid en mulighed og usikkerhed en medløbende konsekvens ved sikkerhed og udvikling. Der vil altid være noget umarkeret i forhold til markeringen, og alligevel skal man træffe et valg. Alle valg bliver således baseret på kontinuerlig tvivl om egne beslutninger. Hele tiden skal man huske, at lige meget om de journalistiske selektionerne er politisk koblet gennem partiprogrammer, økonomiske koblet gennem økonomiske rationaler og kalkuleringer, videnskabeligt koblet gennem etikken eller koblet til uddannelse gennem et begreb om livslang læring, så handler det konstant om forskelssættende operationer, som gør en forskel for den måde, journalistikken kontinuerligt har genfundet sig selv.

Litteraturliste

- Andersen, Niels Åkerstrøm: 1999: Diskursive analysestrategier: Nyt fra Samfundsvidenskaberne
- Andersen, Niels Åkerstrøm: 2003: Borgerens Kontraktliggørelse: Hans Reitzels Forlag
- Cederstrøm, John (red.): 1994 [1993]: Læring Samtale Organisation – Luhmann og skolen: Unge Pædagoger
- Esmark, Anders, Laustsen, Carsten Bagge (Andersen, Niels Åkerstrøm (red.)): 2005: Poststrukturalistiske analysestrategier: Roskilde Universitetsforlag
- Holmström, Susanne: 2003/2004: Grænser for ansvar – Den sensitive virksomhed i det refleksive samfund: RUC: Institut for samfundsvidenskab & Erhvervsøkonomi
- Kjær, Peter (et al): 2000: Politisk Journalistik – forestillinger om politik og journalistik – et historisk blik: Forlaget Ajour
- Kneer, Georg og Nassehi, Armin: 2002 [1997/1993]: Niklas Luhmann – introduktion til teorien om sociale systemer: Hans Reitzels Forlag
- Luhmann, Niklas: 2006 [2002]: Samfundets uddannelsessystem: Hans Reitzels Forlag
- Luhmann, Niklas: 2002 [1996]: Massemediernes realitet: Hans Reitzels Forlag
- Luhmann, Niklas: 2005 [1984]: Sociale systemer – Grundrids til en almen teori: Hans Reitzels Forlag
- Luhmann, Niklas: 2000 [1984]: Love as Passion – The Codification of Intimacy: Stanford University Press
- Qvortrup, Lars et al. (Lars Qvortrup (red.)): 2002: Mediernes 11. september: Gads Forlag
- Rennison, Betina Wolfgang: 2003: Offentlig ledelse i tekst, tal og tale – en konstitutionskamp i tid og rum: Samfundslitteratur
- Schuldt, Christian: 2006: Luhmann for begyndere: Unge pædagoger
- Thyssen, Ole: 2000: Luhmann og skriften: Working Paper 2
- Thyssen, Ole: 2005: Værdiledelse – om organisationer og etik: Gyldendal

Vallentin, Steen (Claus Nygaard (red.)): 2005: Samfundsvidenskabelige analysemetoder: Luhmann, metode, analysestrategi – Om systemteoriens møde med empirien: Samfundslitteratur

Analyselitteratur

Andersen, Michael Bruun: 1985: Dansk litteraturhistorie bind 8 – 1945-1980: Gyldendal

Bjerg, Lars, Skou, Kaare R., Fibiger, Johannes: 2005: Vær god: om etik, værdier og kvalitet i journalistik: Forlaget Ajour.

Furhoff, Lars: 1967: Upplagesspiralen: Svenska bokförlaget

Hjejle, bernt: 1951: Dagspressen og samfundet: Berlingske Forlag

Jarmsted, Knud: 1946: Forslag til et Demokratiets Dagblad – et nyt instrument i Demokratiets Tjeneste: Ejnar Munkgaards Forlag

Jensen, Klaus Bruhn (red.): 2001a: Dansk mediehistorie bind 1 – Mediernes forhistorie og 1840-1880: Samfundslitteratur

Jensen, Klaus Bruhn (red.): 2001b: Dansk mediehistorie bind 2 – 1880-1920 og 1920-1960: Samfundslitteratur

Jensen, Klaus Bruhn (red.): 2001c: Dansk mediehistorie bind 3 – 1960-1995: Samfundslitteratur

Kabel, Lars: 2001: Forskningen og dens resultater: Danske Dagblades Forening

Kabel, Lars: 2008: Dansk Journalistikforskning 2002 – 2007: Dagspressens Fond

Kramhøft, Peter: 2002: Journalistik med omtanke - arbejdsmetoder i udredende og analytisk journalistik: Forlaget Ajour

Kruise, Helle Nissen: 1991: Etik i journalistik: Forlaget Ajour

Meilby, Mogens: 1996: Journalistikkens grundtrin – fra ide til artikel: Ajour

Pedersen, Martin: 1950: Dagspressen under forandring:

Qvortrup, Lars: 2001: Det hyperkomplekse samfund – 14 fortællinger om informationssamfundet: Gyldendal

Skipper, Jon Bloch og Andersen, Anders K. K.: 2002: Danmarkshistoriens årstal: Aschehoug

Svith, Flemming (red.): 2006: At opdage verden: Forlaget Ajour

Thomsen, Niels og Søllinge, Jette: 1988: De Danske Aviser bind 1 – 1624-1848: Odense Universitetsforlag

Thomsen, Niels og Søllinge, Jette: 1989: De Danske Aviser bind 2 – 1848-1917: Odense Universitetsforlag

Thomsen, Niels og Søllinge, Jette: 1991: De Danske Aviser bind 3 – 1918-1991: Odense Universitetsforlag

Thorsen, Svend: 1949: Den danske dagspresse – bind 1: Det Danske Selskab

Thorsen, Svend: 1951: Den danske dagspresse – bind 2: Det Danske Selskab

Øgendahl, Claus: 1995: Dansk Journalistliv 1920-70: Odense Universitetsforlag

Artikler og rapporter

Bang, Herman: 1884: Branden: Nationaltidende

Cavling, Henrik: 1882: Et Øjenvidne: Morgenbladet

Cavling, Henrik: 1909: Bladet: Politiken

Danske Dagblades Forening (DDF): 2004: Dagbladene 1970-2003

Dohm, Anne-Marie: 2008: Faggrænserne nedbrydes: www.djh.dk

Kabel, Lars: 2005 [2002]: Global Journalistik: www.update.dk

Knudsen, Lisbeth og Dal, Ebbe: 14.12.2006: Journalisthøjskolen styrkes: www.danskedagblade.dk

Lund, Anker Brink: 1999: Journalistik og akademisk (ud)dannelse: Festforelæsning holdt ved

Syddansk Universitets årsfest

Lund, Anker Brink, Petersen, Jørn Henrik: 01.10.1999: Ny journalistuddannelse i Danmark: Nordicom Information nr. 3 (særtryk): Göteborg Universitet

Madsen, Jens Jørgen: 2008: En bølge af fyringer: www.journalisten.dk

Medieudvalgets betænkning nr. 1, 1995: Betænkning nr. 1294: Betænkning om journalistisk efter- og videreuddannelse.

Mylenberg, Troels og Davidsen-Nielsen, Mette: 2008: Varmluft i en kold tid: www.sdu.dk

Schultz, Ida: 2007: Fra partipresse over omnibuspresse til segmentpresse: Journalistica nr. 5: Forlaget Ajour

Sjølie, Marie Louise: 06.10.2006: Omnibusavisen er død: www.information.dk

Søllinge, Jette: 2003: Et gjaldende signal til folkerejsning: Statsbiblioteket

Udvalget om Informationssamfundet år 2000: 1994: Info-samfundet år 2000: Forskningsministeriet

Ørum, Rune Gamborg: 2008: Fremtidens journalist er også akademiker: www.samfundsvidenskab.au.dk